

ТОНГ ЮЛДУЗИ

Ўзбекистон болалари ва ўсмирларининг газетаси

Газета 1929 йил 1 августдан чиқа бошлаган

№ 10-11 (6851-6852)
1998 йил 10 февраль, сешанба

Сотувда эркин
нархда

КИПРИГИ БИЛАН ОСТОНАНИ СУПУРГАН ДАҲО

Маълумки, ҳазрат Навоийнинг «Ҳазойин ул-маоний» асари турт девондан иборат. Илк девон «Ғаройиб ус-сиғар» (Тошкент, 1988) деб номланган. Ушбу девонга ҳазрат бобомиз уз қўллари билан «дебоча» ёзганлар. Дебочада бундай изҳори дил бор: «Қувватим булганда супургу олиб, илгим била (яъни, қўлим билан демоқчилар. — «Тонг юлдузи» изоҳи) ва қувватим булмаганда супургу ўрнига кипригим била ул остонани супурур баҳонаси била қўзумни ул мунаввар равза туфроғидин ёрутгаймэн...»

Зукко ўқувчи, Сиз учун ҳам, биз учун ҳам ҳозирча Навоий бобомиз айнан қайси остонани «киприги» билан супурмоққа аҳд қилганларининг унчалик аҳамияти йўқ. Агар аҳамияти булса, Ҳусайн Бойқаронинг остонаси туғри-сида гап кетаётганини «дебоча» мутолаасидан пайқаш мумкин. Бироқ, ҳазрат Навоийдек

уз замонасида машҳури олам булган ва зарур пайтда ҳатто подшоҳга ҳам моддий (валюта ҳисобидан) ёрдам бериб турган улуг зот бировнинг остонасини супуртириб қўйиш учун минг-минг имкониятга эга эмасмиди?! Агар ҳозир турт-беш доллар берилса, «навбахор» туғри-сида мадҳия ёзадиган шоирча топилмайдими?.. Майли. Ҳазрат Навоий бобомиз булсалар, узларининг киприк-лари билан остонани супуришни шараф деб билганлар. Лекин у киши асло таъмагир ёки мунофиқ булмаганлар. Балки, хокисор булганлари учун мудом узларини панада тутганлар.

Ҳазрат Навоийдек улуг зотни яратгани учун Оллоҳи каримга беадад шукроналар айтаммиз! Раббим, қиёматда элпарвар бобомизнинг муборак дийдорига тўйишни барчамизга насиб этгайсан!

Алишер НАВОИЙ

Ёрдин айру кўнгул мулкедурур султони йўқ,
Мулкким султони йўқ, жисмедурурким, жони йўқ.

Жисмдин жонсиз не ҳосил, эй мусулмонларким, ул
Бир қора туфроғдекдурким, гулу райҳони йўқ.

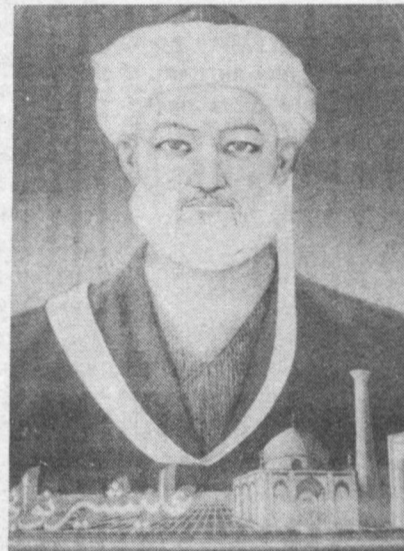
Бир қора туфроғким, йўқтур гулу райҳон анга,
Ул қоронғу кечадекдурким, моҳи тобони йўқ.

Ул қоронғу кечаким йўқтур моҳи тобон анга,
Зулматедурким, анинг сарчашмаи ҳайвони йўқ.

Зулматеким, чашмаи ҳайвони анинг бўлмағай
Дўзахедурким, ёнида равзаи ризвони йўқ.

Дўзахеким равзаи ризвондин ўлғай ноумид,
Бир хуморедурки, анда мастлиғ имкони йўқ.

Эй Навоий, бор анга мундоқ уқубатларки, бор
Ҳажрдин дарди-ю, лекин васлдин дармони йўқ.

Меҳримиз сизга, болажонлар!

Жажжигина Санобархоннинг уша кунги қувончи ич-ичига сиғмасди. Қўлидаги чиройли жемперини қўярга жой тополмасди. Унга бу жемперни тумандаги раҳбар опахонлари совға қилишди.

Ҳа, Юқори Чирчиқ туманида ана шундай бағри кенг ва саҳий инсонлар жуда кўп. Улар тез-тез болаликдан ногирон булган Санобархон Аҳмедова кабиларнинг ҳолидан хабар олишиб, хаста кунгилларни тоғдек кутаришади.

Яқинда Ўзбекистон Республикаси ёшларининг «Камолот» жамғармаси Юқори Чирчиқ туман бўлими, туман хотин-қизлар қўмитаси, «Маҳалла» хайрия жамғармаси, «Маънавият ва маърифат» жамоатчилик маркази туман бўлимлари ташаббуси билан туман марказий кутубхонасида «Меҳримиз сизга, болажонлар» деб номланган тadbир бўлиб ўтди.

Ушбу тadbирда тумандаги болалар ва ўсмирлар ижодий уйи ҳамда 6,34-урта мактаб ўқувчилари ҳам иштирок этишди.

Tadbirда туман хотин-қизлар қўмитаси раиси, ҳоким муовини Муборак Мирсалимова, «Маҳалла» хайрия жамғармаси туман бўлими раиси Иззат Султонова, туман марказий кутубхонаси директори Дилбар Абдукаримовалар сузга чиқиб, мактаб ўқувчилари томонидан тайёрланган қўшиқ ва рақсларга юқори баҳо беришди. Кеча сўнгида Санобар Аҳмедова, Наима Қурбонова, Умида Қўшоқова, Жамшид Исматуллаев, Нуриддин Уринкуловларга турли хилдаги кийим-кечаклар ва эсдалик совғалари топширилди.

Латифжон МАНСУРОВ,
Юқори Чирчиқ тумани,
Кавардон қишлоғи

БАҲОР БОҒЛАРГА БОРАР

Pag'a-pag'a yog'ayotgan qor

Hayron boqib, turib qoladi.

Qish sovug'i qovushmay nochor,

Uzoqlarga yo'lin soladi.

Chunki achchiq qish izg'irinin

Tinch zamonda kim ham ko'ribdi?

Bolakaylar aytib qo'shig'in

Marmar qo'lda quv nab yuribdi.

Zarrin chopon kiygan Qorbobo

Bir-bir kelib ulashar sovg'a.

Ozod elda, tinch yurtda hatto

Qag'illimas och qolib qarq'a.

Shuning uchun yog'ayotgan qor

Hayron boqib turib qoladi.

Bir silkinib ko'ringan bahor

Bog'lar aro yurib qoladi.

UMIDA

ТАКЛИФ

Мен бугун негадир хурсанд бўлиб Амир Темур музейига киришга ошқидим. Бу музейга бир неча бор кирган бўлсам-да, яна қайта киргим келаверади. Чунки бу музейда буюк аждодларимнинг руҳлари кезиб юргандай туюлади. Музей ичкарасига кирганимда беихтиёр уз утмишимни — қувноқ болалигимни эсга оламан.

5-синфда ўқиб юрган кезларим мен фақат музейга киришни орзу қилардим. Аммо... Тугри, мактабимизнинг кичкинагина музейи буларди. Лекин унга доим кириб турганимдан бўлса керак, узимга яраша янгилик тополмасдим. Баъзида шах-

ТАРИХИНГДИР
МИНГ
АСРЛАР...

римизда жойлашган шон-шухрат уйини зиёрат қилгани борардик. Бу ерда деворларда ёзилган қахрамонларнинг исмларидан булак ҳеч нарса кўрмас эдим.

Мана вақтлар утиб, замон узгарди. Музейларга, тарихий обидаларга булган эътибор кучайиб, болалар учун барча шароитлар яратилмоқда. Республикаимизнинг узоқ ерларида ҳам музейларга булган қизиқиниш кундан-кунга ортиб бормоқда. Биргина Тошкент шаҳрининг узида бир қанча музейлар бўлиб, улар уз тарихимиздан ҳикоя сузлаб тургандай булади. Афсуски, бундай тарихимизнинг жонли саҳифаларини куриш юртимизнинг барча фарзандларига насиб этавермайди. Уйлардимки, қишлоқ жойларида, турли хил мактабларда ҳам ҳар хил музейлар ташкил этилса, болалар ҳам хурсанд бўлишиб, балки музейбоп осори атиқаларни йиғиб келишармиди? Болалар қалбда утмишимизга қизиқиниш, ота-болаларимиз қолдирган маданий меросимизга булган муҳаббатни уйғота олсак, бас!

Шоира ТУХТАБОЕВА,
журналистика
факультети
1-курс талабаси

Яқинда таҳририятимизга Самарқанднинг олис қишлоғидан хат келди. Хатнинг муаллифи

МУЗЕЙ

4-синф ўқувчиси экан. Очиғи, болакайнинг мактуби мени уйлантириб қўйди: «Бизнинг қишлоғимиз тоғ этагида жойлашган. Булоқлари, чашмалари куп. Мен қишлоғимизни жуда яхши кўраман. Лекин, шаҳарда яшаётган имкониятлари куп тенгдошимга ҳавасим келади. Чунки, шаҳарда музейлар куп. Мен эса ҳеч қачон музейни кўрмаганман. Қанийди, бизнинг қишлоғимизда ҳам музей ташкил қилинса... Самарқандни, Тошкентни жуда ҳам кўргим келади».

Болажон, аслида баҳаво тоғ бағрида жойлашган шаҳар шовқинлари, туполонларидан ҳоли сўлим қишлоғининг узи ҳам бир музей. Аждодларимизнинг улуг ишларига гувоҳ булган тоғу тошлар, табиат қўнидаги муъжизанинг узи ҳам бир музей-ку! Шу ўринда Абдума-

ликнинг ота-онасидан ҳам бироз ранжидим. Тошкент майли, ҳозирги шароитда келиш қийиндир. Лекин наҳотки, Самарқандга болаларни олиб келиб, айлан-тириб кетиш шунчалик қийин бўлса? Ахир, Самар-

қанд бугун дунёга музей-шаҳар сифатида машҳур-ку!

Ер юзининг ҳамма чеккаларидан шу шаҳарни куриш учун озмунча сайёҳлар келишади-ми?

Яна Абдумаликнинг хати болалигимдаги ажойиб бир воқеани эсимга солди. Мен зиёли оилада туғилганман, ота-болаларимиз ҳам ўқимишли бўлишган. Дадам жуда кичиклигимиздан дунёқарашимиз бой, мушоҳадамиз кенг бўлишига уринганлар. Оиладаги 7 фарзанд-ҳаммамиз китобни, санъатни яхши кўрардик. Мен 4-синфни битирганимда ёзги таътилда дадам мени, укам Ҳамзани, Юлдузни ва 5 ёшли Фарҳодни Тошкентга олиб келганлар. Ростини айтсам, ҳаётимдаги уша биринчи саё-

хат ҳеч қачон эсимдан чиқмайди. Ҳозир ҳам тушларимда уша 10 ёшлиқ қизалоқ пайтим Тошкентни кезиб юрган бўлман. Кейинчалик, улгайганимда жуда куп катта шаҳарларни, машҳур музейлар, галереяларни кўрдим. Лекин, 10 ёшимда гувоҳи булганим, уша илк ҳайрат, илк ҳаяжон ҳамон мени

КЎРМАГАН

безовта қилади. Ушанда дадам бизларга Тошкентдаги барча музейларни, кутубхоналарни кўрсатгандилар. Айниқса, Чигатой қабристонига борганимизни ҳеч унутолмайман. Турталамиз ҳам севиб ёдлаганимиз — Ориповнинг ушбу машҳур сатрларини қайта-қайта такрорлагандик:

Чигатой кучасин сул
томонида
...Утсангиз муқаддас
хилхона тараф,
Саноксиз қабрлар
ғаладонида
Ўтибди Отелло — у буюк
араб.

«Қабрлар ғаладони»дан ол-

лайлик», дея ялина бошладим. Синфимиздагилар ҳам, Абдумалик сингари умрларида музейни куришмаган эди. Мен билагон бўлиб, уларга тушунтирдим. Уқитувчимиз рози бўлгач, ҳаммамиз уйимизда бобувиларимизда қандай эски буюм бўлса, олиб келдик. Буюмлари кам бўлса-да, бу узимизнинг музейимиз, бу борадаги илк кашфимиз эди. Бошқа синфдагилар ҳам бизнинг музейимизга қизиқиб қолишди. Шу тариқа мактабимизни-

БОЛА

нг илк музейи очилди. Орадан салкам 30 йил утган бўлса-да, болаликнинг илк орзуси ушалган уша мунаввар кунни унутолмайман...

Абдумаликнинг мактуби мени анча уйлантирди. Утиш даврининг мураккабликлари бизнинг руҳиятимизга ҳам таъсир қилмаяптими? Чунки, фарзандларимиздаги билимга интилиш ва ҳавасмандлик бизнинг бепарволигимиз остида кўмилиб кетиши мумкин. Чунки, ҳар бир боланинг фикри узига хос йўл билан усади, ҳар бири узича ақлли ва истеъдодли. Қобилиятсиз, салоҳиятсиз, ҳеч нарсага қизиқмайдиган биронта бола йўқ. Шунинг учун ҳам болалар гузаллик, уйинлар, эртақлар, суратлар, ҳаёлот, ижод оламида яшаши керак. Агар, Абдумаликнинг ўқитувчиси озгина қўнт қилса, кичкинтойларга бир олам қувонч бағишлаган буларди. Уқувчиларни тоққа, қишлоқдаги булоқ ва чашмаларга олиб бориш ҳам яхши самаралар берарди. Ахир, улар ҳам табиат муъжизаси, табиат қўнидаги битта музей-ку!

Яна, шу нарса аниқ-ки, боланинг камолотга эришишида гузаллик тарбияси жуда катта аҳамиятга эга. Худди мана шу гузалликдан фойдаланиш, қалб фазилатини бойитиш, нафосат ҳис-туйғуси «ботиннинг қалинлигини», бепарволикни йўқотади, бола туйғусини шунчалик нозиклаштирадики, натижада у тарбиячининг ҳар бир сузини жон қўлоғи билан тинглайдиган булади. Болаларнинг музейларга интилиши уларни гузалликни ҳис этиш, тушуниш, қадрлашга, энг муҳими — уни яратишга ўргатади. Бола онтидаги ҳис этиш, қадрлаш ва яратишга ҳавас шу тариқа шакллантирилади. Чунки, бола аввал табиат гузаллигини, сунгра эса санъат гузаллигини ҳис этишга ўргатилиши лозим. Бу эса, сузсиз фарзандларимизни олий нафосат: инсон, унинг меҳнати, муомаласи ва ҳаётнинг гузаллигини тушунишга етаклайди. Табиат гузаллигига мафтун булган бола-суз, мусиқа ва тасвирий санъат гузаллигига берилади.

Музей куриш орзуси билан яшаётган болажон, юртингни, қишлоғингни сев. Юртингни ҳар қаричи-нафис гиеҳдан баҳайбат тоғу-тошларга — ҳаммасида мозийнинг бир парчаси, аждодларимизнинг руҳи яшапти!

Ҳулкар ҲАМРОЕВА

МАДАНИЯТ ЯНГИЛИКЛАРИ

Ёш томошабинлар учун «Ўзбектеатрфильм» студияси ижодий жамоаси мактаб ҳаёти, ўқитувчининг турмуш тарзи ҳақида ҳикоя қилувчи «Муаллим» деб номланган янги видеофильмни суратга олди. Фильм сценарийсини ёзувчи Мирзапўлат Тошпулатов ёзган. Асарни таниқли режиссёр Мираббос Мирзаҳмедов суратга туширган. Асосий образларни Саидкомил Умаров, Ҳакима Отахонова, Сулҳида Ҳамроева, Бойир Холмирзаев, Санобар Қодирова-

лар яратмоқдалар. Асардаги болалар образини тенгдошларингиз Собиржон Тошпулатов, Туронбека Жабборовалар талқин этганлар.

Абдулла Қаҳҳор номидаги республика сатира театри ижодий жамоаси саҳнага олиб чиққан драматург Омон Шариповнинг «Устозингдан айрилма» асари асосидаги спектакл ҳам болаларнинг ички дунёси, уларнинг кечинмалари ҳақида ҳикоя қилади. Асар айни кунлар-

да пойтахтимиз мактаб саҳналарида намойиш этилмоқда.

***

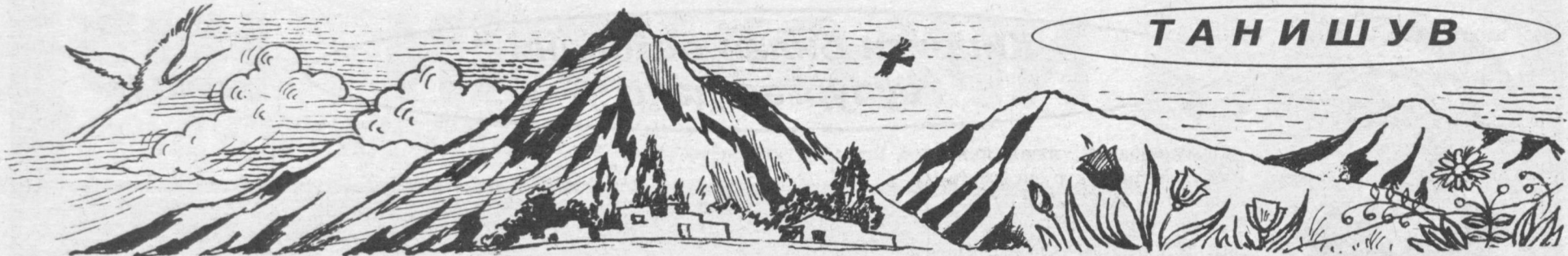
Пойтахтимиздаги Завқий номли маданият уйи ижодий жамоаси ҳам ёш томошабинларга ўзбек халқ эртақлари асосидаги «Лақма бури» қўғирчоқ спектаклини ҳавола этишди. Спектаклни иқтидорли режиссёр Лобар Азимова саҳнага олиб чиққан. Ундаги асосий образларни мактаб ўқувчилари яратди.

Салоҳиддин
СИРОЖИДИНОВ

ган таассуротларимиз эса бир дунё эди. Биз китобини ўқиганимиз, шеърини севиб ёдлаганимиз — улуг шоир-ёзувчиларимизнинг қабрларини зиёрат қилгандик. Кейин Санъат музейига бордик. Бу болаликнинг кузларини қувонтирган, туйғуларини шодлантирган, биз уз ҳаётимизда кўрган илк муъжиза эди. Сурат ва буюмларни қайта-қайта томоша қилар, йўл-йўлакай бир-биримизнинг таассуротларимиз билан қизиқардик. Кейин Ўзбекистон тарихи музейига бордик. Табиат музейини эса узоқ қидирганимиз эсимда... Қишлоққа қайтгач, биринчи сентябрдаёқ ўқитувчимизга «музей ташкил қи-

ТАНИШУВ

Ургут туманида, тоғ этакларида Бешкапа қишлоғи жойлашган. У ердан пурвиқор тоғлар яққол қуриниб туради. Ҳатто тонг-сахар чоғи тоғ бағрида утлаб юрган отларнинг қишнаши баралла эшитилади. Ёзги таътил пайти ана шу қишлоқда ювошгина оқ бияни миниб юрган болақайни учратиш мумкин. Болақай гоҳ яйловга пода ҳайдаб утса, гоҳида қушни қишлоққа йул олади. Қушни қишлоқда қупинча туй булади, туйхонадан эса қушқ таралади: «Бугун қушни қишлоққа келин тушди, ёр-ёр. Боролмайман уёққа-ей, ор қиламан, ор-ор...»

Бешкапада от уйнатиб юрадиган болақай бу йил хийла улгайиб, буйлари чузилиб қолди. Ҳозир у пойтахтимиздаги урта мактаблардан бирида бешинчи синфда ўқияпти. Ун бир яшар. Исми Шохрух Абдуғафур угли Маматов. Шохрух биринчи синфга қадам қуйган пайтда «Алифбе»ни ҳижжалаб ўқирди (ўқишни акаси ургатган), расм чизишни ҳам биларди ва юзгача бехато санарди. «Юздан кейин эса яна-тагин «бир»дан бошлаб санокни давом эттирарди. Чунки, «100» дан катта сон ёки рақам бўлишини тасаввур этмасди. Унинг назарида, одам узоғи билан юз йил яшаши мумкин эди, энг бойбадавлат одамнинг юз сўм пули буларди ва ҳоказо. Кейин билса, «100»дан бир неча юз баробар катта рақамлар ҳам бор экан. Яқиндагина Ўзбекистон телевидениесининг топшириғи билан Ҳинд океани ҳавзаларида жойлашган мамлакатларга сафар қилган дадаси, журналист Абдуғафур Маматовнинг гапларига қараганда: «Малайзия ва Сингапур мамлакатларининг бир йиллик обороти (айланма маблағи) триллион АҚШ долларини ташкил этади». Телевидениеда иктисодий шарҳловчи бўлиб ишлайдиган дадасининг гаплари Шохрухнинг ақлини шошириб қуйди.

— Дада, триллион неча сўм булади? — деб суради ширин хаёл суриб.
Дадаси уйланиб қолди: узича айтилган рақамни саксонга қупайтирди, сунг ун икки тийинни ҳам триллионга қупайтирди. Лекин ун икки триллион тийинни сумга айлантириш учун дорилфунда таҳсил қурадиган тунгич угли Бобурга топшириқ берди. Бобур эса «топшириқ»ни укаси тушунадиган тилда шарҳлаб:
— Мингта миллиард баробар триллион булади, — деди.
— Миллиарднинг узи қанча булади? — деб теқилинч қилди Шохрух.
— Мингта миллион баробар миллиард булади, — деб тушунтирди Бобур.
— Миллион-чи?
— Мингта минг баробар миллион.

— Булди, бугени узим ҳам биламан: юзта юз баробар минг! — деди Шохрух.

Дарҳақиқат, юзта юз минг булади. Мактаб остонасига «100»гача санашни урганиб қадам қуйган Шохрух ҳамма нарсанинг миқдорини болалик тасаввурдаги энг энг катта РАҚАМга нисбатан баҳолайди. Жумладан, мактабда ўқитилган фанлардан қаторасига йиғирмата «беш» баҳо олмоқчи булади-ю, аммо «меҳнат»дан «Кундалик»ка «турт» тушиб қолганини узи ҳам билмай қолади. «Меҳнат»дан бошқа фанлардан доимо «аъло» баҳо олади. «Меҳнат» дарсида угил болалар дурадгорлик билан машғул бўладилар; ҳар хил ёғоч буюмлар ясадилар.

— Шохрух, шахарлик болаларга дурадгорлик ҳунарининг нима кераги бор? Ахир, кўпчилик «дом»да

— Рамзий маъноси шундан иборатки, Оқ бия ювош, унга узим бемалол минаман. Бошқа отлар олиб қочади.

— Чавандоз-полвонлардан танишларингиз кўпми?

— Зур полвонлардан Абдурайим акам бор. У улоқда гилам, туя, беш минг сўм пул совринларини олган. Жийронни миниб улоққа қиради. Жийроннинг ёши мен билан тенгдош-у, лекин узи мендан катта.

— Ун бир яшарми?

— Ун бир, ун икки яшар... Қирик, от одамдан катта булар экан.

— Тенгдош булса, дуст тугинмас эканми?

— Дуст тутиниш учун кучлар тенг бўлиши керак. Акс ҳолда, кучлиси кучсизни назар-писанд қилмайди.

— Алпомишни биласизми?

КҮН БЕЛБОҒЛИ ЙИГИТЧА

яшайди. Яъни, «дом»да яшайдиган одамларга дурадгорлик деярли керак бўлмайди. Агар дурадгор керак булса, бирорта қурилиш ташиқилотиға мурожаат этилса, ҳар қандай ишни кунгилдагидек бажариб кетадилар. Тугрими?

— Тугри-ю, лекин уйда угил бола булса, айтايлик, эшикка тутқич урнатиш мақсадида кучалин бегона эркакни эргаштириб келини йигит киши учун уят булади. Масалан, дадам телевизорда гапиришини ҳам, сувоқ қилишни ҳам биларди.

— Ургутда «бобо»ни ким деб атайдилар?

— Қари ота, дейишади.

— Лақайлар «чол ота» дейишади. Атамалар мазмунан бир-бирига яқин экан. Қари отангиз чавандоз булганини, отларни яхши қуришини биламан. Ҳозир нечта оти бор?

— Ун учта.

— Уша отларнинг исмини биласизми?

— Ҳаммасини билмайман-у, лекин айримлари эсимда: Оқ бия, Қизил (Жийрон), Қашқа, Қора...

— Узингиз нима учун Бешкапада қупинча оқ от миниб юрасиз? Бунинг қандайдир рамзий маъноси йўқми?

— Биламан, полвон булган.

— Отининг исми эсингиздами?

— Саман булса керак.

— Қари отангизми ёки момонгизми «Алпомиш»ни айтиб бермаганми?

— Йук, бизда дoston айтишмайди. Лекин, қари отам бошқа қизик воқеаларни айтиб беради.

— Эсингизда қолганини гапириб бермайсизми?

— Бутги... — Шохрух шифтга қараб бирпас уйланиб утиргач, ҳикоя бошлайди. — Баъзан тоғда отларга бури ҳужум қилади. Бури катта отларни ололмайди-ю, аммо кичик қулунни олиб қочиши мумкин. Бир куни бугоз бия тоғда қулунлайди. Қулун ун беш-йигирма дақиқа майса устида этади, сунг урнидан туради, онасига эргашиб юради. Қулун этган пайт қаёқдан-дир бури пайдо булади ва қулунга ташланади. Қора от жуда эсли, у подани қуриқлайди. Бия туғаётган пайтда посбон бўлиб турган Қора от бурини қувлайди, бури оч булгани учун қулун атрофида айланги юраверади. Ҳатто қулуннинг баъзи жойларини тишлаб, қон чиқаради. Лекин Қора қулунни бурига олдирмайди: у бурини тишлайди, тепади, хуллас, ҳайдаб юборади. Сунг, бия билан боласини омон-эсон қишлоққа бошлаб келади. Ҳозир оқ-қашқа қулун катта бўлиб қолди.

— Ие, Қора от худди қуйбоқар серкага ухшар экан-да?

— Қуйбоқар эмас, молбоқар. У молларни боқиб юради.

— Отлар тугрисида яна нималарни биласиз?

— Отларни терлаб турган пайт сугормаслик керак. Терлаб турган от сугорилса, упкаси шишиб касал бўлиб қолади.

— Қайси музейларга боргансиз?

— Амир Темура музейини курганман. Ҳар хил қуроллар бор экан...

— Яна қайси музейни кургансиз?

— Тарих музейига ҳам борганмиз.

— Нималар бор экан?

— Аждодларимиз қандай яшагани курсатилган.

— Уша музейларга узингиз борсангиз булмайди? Музейларни тез-тез қуришни истамайсизми?

— Мактабдан уйга келаман, тушлиқдан сунг спорт мактабига маш-

ғулотга боришим лозим.

— Дарсдан сунг метрога тушиб, музейга борсангиз булмайди?

— Синфдошим бизнинг кучада яшайди — у дарров чақимчилик қилади.

— Синфингизда «аълочи» болалар кўпми?

— Дилрабо, Ҳасан, Зуҳра «аълочи». Синфбошимиз Света МУСЧЕНКО ҳам яхши ўқийди.

— Шошманг, сиз ўзбекча мактабда ўқийсизми узи?

— Ҳа, мактабимиз ўзбекча.

— Света-чи? У ҳам ўзбекча ўқийдими?

— Унинг акаси ҳам ўзбекча ўқиган, сингисига ўзбекчани ургатган, кейин ўзбек мактабига ўқишга берган.

— Яхши гапиралдими?

— Яхши билали. Ахир, у бизнинг синфбошимиз-ку! Яхши ўқимаса, синфбоши буладими?!

— Спорт мактабига қанақа ту-

— Узингиз президент бўлишни истамайсизми?

— Мен каратэга утаман. Кейин Дипломатия университетига ўқишга кираман.

— У ерда математикани яхши билиш керак.

— Физика-математика фанлари номзоди Шукрулло амакимдан қупинча сабоқ оламан-да!

— Инглиз тилини қандай урганасиз?

— Бобур акам ургатади. У яхши билали.

— Кейин ким буласиз?

— Боя айтлим-ку!

— Ҳа-я, эсимдан чиқибди... Синф раҳбарингиз Зоя Загидовна экан. У сизларни уришадими? Шуҳлик қилсаларинг тик тургазиб қуймайдими?

— Синф раҳбаримиз яхши. Уришмайди. Ҳатто дераза ойнасини синдириб қуйганимиздан кейин ҳам уришмаганлар.

— Ойнани нега синдирилдиринг?

— «Шанбалик» куни пастдаги болаларни қураимиз деб, деразани очдик. Ёпиш пайтида ойна чилчил синиб тушди.

— Нима бало, еттинчи синф укувчилари пастда маймун уйнатишган эдимиз?

— Йу-ук, анави... ҳалиги... Уф-ф, мактабимизда ҳамма бир-бирини яхши қуради-да!

— Сизни ҳам яхши қурадиларми?

— Ҳа. Узим биламан, лекин кимлигини айтмайман. Уяламан.

— Майли, йигит киши уятчан булгани яхши... Шохрух, ҳозир сизнинг назарингизда, энг зур одам ким?

— Боксчилар орасидами ёки каратэчиларданми?

— Умуман, энг зур одамни сурапман.

— Президент Ислом Каримов зур. Унинг муомаласи яхши, иш юриштиши билали. Шунинг учун мен у кишини ҳурмат қиламан.

— Самарқандга қачон борасиз?

— Ёзги таътилни Самарқандда утамаман.

— Нималар қиласиз?

— От минаман, мол боқаман, қатиқ ичаман...

— Қимиз ичмайсизми?

— Йук, қимизни ёмон қураман.

— Яхши йигит, яхши қиз қанақа булади?

— Яхши йигит йимонли, виждонли, касб-хунарли бўлиши керак. Яхши қиз эса бировга чиройли қуриниш учун калта қуйлак, пошнаси баланд туфли кийиб юрмаслиги керак.

— Яна нималарни яхши қура-сиз?

— Эркин Воҳидовнинг «Нидо» достонини яхши қураман. У етим бола тугрисида... Яна-тагин, Абдулла Ориповнинг «Ўзбекистон» шеърини яхши қураман.

— Шохрух, эзгу ниятларингиз умрбод йулдошингиз булсин! Илоийм, орузларингиз ушалган қулуг кунларни қуриш барчамизга насиб этсин!

— Раҳмат.

— Бола Бахши суҳбатлашди.

руҳда машқ қиласиз?

— Таэквандо билан шуғулланаман. Икки йил булди. Ҳозир «кук белбоғим» бор. «Қизил белбоғ» олсам, кейин «қора белбоғ» олишим керак. Сунг сертификат беришади.

— «Қора белбоғ»ни қачон оласиз?

— Мактабни битиргунимча оламан.

— Кейин-чи?

— Кейин биринчи «ДАН» берилади. Лекин, биринчи «ДАН» олиш учун «Кобекти» машқини бажариш керак. Тугқизинчи «ДАН»дан сунг уста буладилар.

— Таэквандо яхшими ёки каратэ?

— Таэквандо оёқни ишлатишни яхши ургатади. Каратэда асосан қул ишлайди. Аввало, таэквандо-ни яхши урганиб, сунг каратэга утилса, нур устига нур булади.

— Маъқул. Битгасида оёқ, бошқасида қул ишлар экан. Шохрух, айтинг-чи, каллани ишлатадиган спорт тури ҳам борми?

— Шахматда каллани ишлатиш керак. Лекин таэквандо ёки каратэ билан шуғулланадиган одам ҳам каллани ишлатмаса узоққа бормайди.

— Ўзбекистонда таэквандонинг зури ким?

— Чон Хоа Хи. У федерация президенти.

БҮШ

ЁРУҒЛИК ҲАҚИДА

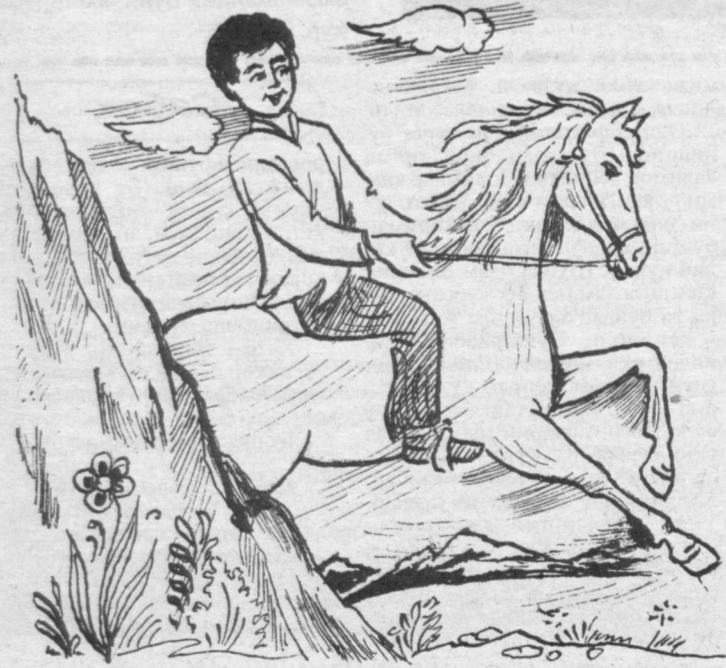
1. Нега юлдузлар кундузи қурирмайди?

(Атмосферада сочилган Қуёш нури, юлдузлар нуридан ёрқинроқ булгани учун кундузи юлдузлар қурирмайди.)

2. Нега қимматбаҳо тошлар ялтирайди?

(Қимматбаҳо тошлар ичида нур жуда қуп марга қайтади. Бу эса тошнинг ялтираб товланишига олиб келади.)

ЎТИРМА

Киприги билан остонани супурган даҳо

хр-муҳаббатни, яхшиликни улуглашни чуқур англамоғимиз учун, авваламбор бу асарларни тушунарли, болаларбоп тилда ўқимоғимиз керак. Бу Навоий бобомизнинг руҳи олдидаги улкан бурчимиздир.

Куп тенгдошларимиз ҳали

ИСМИМНИ ОҚЛАЙМАН

Ҳар бир халқнинг ўз адабиёти булади.

Бизнинг ўзбек халқимизнинг ҳам дунё ҳавас қилса арзийдиган буюк адабиёти бор. Бирор мамлакат йўқки, бобомиз Алишер Навоийни, унинг бебаҳо асарларини билмас. Шоир:

Темур тиги етмаган ерни,
Қалам билан олди Алишер.
—деганида минг карра ҳақ эди.

Узим ҳам адабиёт фанини жуда севиб ўқийман. Айниқса ҳазрат Навоийнинг газалларини, иложи борича тушуниб мутлаа қилишга ҳаракат қиламан. Тушунмаган жойларимни лугат билан ўқийман. Шу уринда мени анчадан буён қи-

Алишер Навоийнинг бирор асарини ҳам танишмайди. Билишса ҳам, шунчаки юзаки билишди, холос.

Аммо бизнинг мактабимизда тез-тез Навоийхонлик утказилади. Биз унда сахналаштирилган дostonлардан парчалар намойиш қиламиз. Газал мушоираси, баҳру-байтлар уюштирамиз. Балки шунинг учун булса керак, мактабимиз ўқувчилари газал мулканинг султони-Алишер Навоий ижодини яхши билишди.

Менга дадамлар шоирнинг йулига ҳавас қилиб, Алишер деб исм

Алишержон! Газетамиздаги энг яхши мақола учун Урта Чирчиқ тумани Камолот жамғармаси раиси, заҳматкаш журналист Латифжон Мансуров мукофот атаган эди. Буни қараки, бу мукофот Навоий бобомиз таваллуди кунларида сенга насиб этди. Осма соат — сеники!

Кутлаймиз.

зиқтириб келаётган бир муаммони уртага ташламоқчиман. Қанийди, Навоийшунос олимларимиз биз мактаб ўқувчилари учун «Навоий дарслиги» тузишсаю, газал, туоқ, маснавий, дostonларни тушунарли қилиб, изоҳлаб беришса. Навоийнинг дostonлари дарслигимизда берилган бўлса-да, биз ундаги чуқур фалсафий мушоҳадани яхши тушуниб етолмаймиз. Қолаверса, ўқитувчимизнинг тушунтириб бергани билан кифояланамиз. Истардимки, бутун дунё тан олиб, ардоқлаб ўқийдиган бу дostonларни ҳар бир ўқувчининг узи юракдан ўқиб, севиб ўқисин.

Шоирнинг улкан санъаткорлиги инсоний туйғуларни, ме-

қуйишган. Исми узимга жуда ёқадди. Бу исми оқлашим керак. Айтишадик-ку, кимга буюк инсонларнинг номи қуйилган бўлса, ушларнинг руҳи олдидаги бурчини бажариш, яъни бу номга доғ туширмаслиги, яхши инсон бўлиб, халқнинг корига яраши керак деб.

Мен мактабни тугатгач, олийгоҳда ўқиб, Навоийшунос олим бўлмоқчиман. Чунки бу соҳага жуда қизиқаман. Қолаверса, ўз исмиمنى оқлашим керак-ку.

Алишер ЖУРАЕВ,
Наманган вилояти, Чуст тумани Алишер Навоий номли мактаб ўқувчиси

НАВОИЙ ДАВРИ МИНИАТЮРАЛАРИДАН НАМУНАЛАР

Иброҳим ҲАҚҚУЛОВ

Одамни сўз тарбиялайди

Викор гавҳарию ҳилм маъдани булакур,
Десангки, қилгай итоат санга гадо ила шоҳ.
Бу шева тоғда зоҳирдуррки,
Даврондин,
Қачонки тафриқа етти улусқа булди паноҳ.

Ҳа, одамни сўз тарбиялайди. Чунки унда инсонга хос барча ижобий ва салбий фазилатлар акс этади. Масалан, «викор»ни олайлик. У қадимий сўз. Унда улугворлик, салобат, мағрурлик мазмунлари мужассамлашгандир. Викор билан маърифат ажралмас тушунчалар. Илму тафаккурга таянмаган викор викор эмас. Кеккайиш, сохта манман-

лик, аянч мағрурлик ҳисобланади. Алишер Навоийнинг «викор гавҳари» булишга чақиритилари ҳам бежизмас. Гавҳар сўзи орқали бобомиз викор туйғусининг маънавий — ахлоқий қимматига ургу берганлар. Шу қимматдан маҳрум викорни фазилат санамаганлар.

Китъанинг дастлабки икки қаторида баён қилинишича, агар инсон «викор гавҳарию ҳилм маъдани»га айланишнинг улдасидан чиқса ёки шунга уринса, унга шоҳ гадо итоат қилар экан. Энди ҳилм баҳсида. Ҳилм — юмшоктабиатлилик, беозорлик, собирлик хислатларига эришмоқдир. Бобомиз таърифларига кура, «ҳилм (му-

лойим табиатлилик) инсон вужудининг хушманзара мевалик боғидир ва одамийлик оламнинг жаҳоҳирга бой тоғидир... Ҳилм ахлоқли одамнинг қимматбаҳо либоси ва кийим турларининг энг чидамли матосидир. У — ёмон нафсни дайди шамол учиритишдан асрагувчи ва иккиюзлама мунофиқларнинг беҳуда ҳаракатидан ҳимоя қилувчи».

Мана, «ҳилм маъдани»нинг маъно шарҳи ва ундан кузланган мақсад ифодаси. «Ҳилм маъдани» булиш, яъни тил ва дил юмшоклиги, шафқат ва меҳрибонлик одобини эгаллаш осон иш эмас. Ҳилм — сўз ва муомала маданияти, ёмонлик қилганга ҳам яхшилик

Болалар! Алишер Навоий уз халқи маънавий оламини бойитишда, жаҳон маданиятини юксалтиришда Ҳомер, Фирдавсий, Данте Алигъри, Вильям Шекспир, А. С. Пушкин, И. В. Гете, Л. Н. Толстой сингари буюк даҳолар қаторида туради. Буюк даҳолар ижоди ҳеч бир улчовга сиғмайди, ҳар қандай андозалар ҳам бир четда қолмайди.

Алишер Навоий ижоди те-

ран бир уммоннинг узгинасидир, бу уммонга халқ ҳаётининг турли жабҳаларидан ирмоқлар оқиб киради, катта анҳорларга айланиб яна халқнинг узига қайтади. Халқ ҳаётининг бирор нуҷмоғи йўқки, у буюк шоирликқатини узига жалб етмаган бўлсин.

Алишер Навоий ижодининг сарчанмалари жуда ҳам теран валадиф. Бу ижодий сарчашма-

нинг учта буюк манбаи бор: биринчидан, ўзбек халқ оғзаки ижоди, фольклор; иккинчидан, ўзбек классик адабиёти; учинчидан, жаҳон классик адабиёти. Эътиборингизга Навоий ўқиган, назардан утказган — Навоийнинг нигоҳи тушган асарлардан бири — Аҳмад Юғнакийнинг «Ҳибатул-ҳақойиқ» асаридан шарҳ ҳавола қиламиз.

Сунгақда илик булиши лозим эканлиги каби эр кишига билим керакдир, эр кишининг кўрки ақлдор, сунгақнинг кўрки эса иликдор.

Илмсиз иликсиз сунгақ каби бушдир, иликсиз сунгақка эса кўл урилмайди.

Билим билан олим юқорига кутарилади, илмсизлик эса кишини тубанлаштиради...

Илмсизга тўғри сўз маъносиздир, унга уғит-насихат фойдасиздир.

Турли ювиқсизларга (ифлос кишиларга) ювин деб буюрилса, тоза булур, аммо жоҳил қанча ювинмасин пок булмайди.

Билимли киши уз ишини билиб қилади, билиб қилган ишига кейин укинмайди.

Турли ишлар юз берса, билимсиз наздида унг куринади, (бу) унга танвиш, бундан бошқа чора (унг нарса) йўқ.

Билимли киши керакли сўзни сўзлайди, кераксиз сўзни кўмиб яширади.

Илмсиз киши нима гапирса, подонлиги сабабли сўзлайди, шунинг учун унинг тили уз бошини ейди.

Илмли киши нималарни сўзлайди, сен унга кўлоқ сол, одоблар боши тилдир, уни тиймоқ зарурдир.

Тўғри сўз асал кабилдор, ёлгон (сўз) саримсоқ пиёздир.

Тўғри бул, тўғри иш қил. Тўғри деб ном чиқар. Халойиқ сени тўғри деб билсин.

Сирингни маҳкам тут, киши билмасин. Сўзингдан узинга укинч келмасин.

Барча яширин ишларинг ошкор бўлиб, курган-эшитган сенга кулмасин.

Дустим деб ишониб сир айтма, эҳтиёт бул, қанчалик яқин, ишончли дустинг булса ҳам.

Сиринг узингда сақланиб, сингиб турмагач, у дустингда (ҳам) сақланмайди. Буни яхши ўйлаб кўр.

Сабoқ

ростликка буйинг эгдиргай», — дейилган экан. Бу ривоятдан иккита хулоса чиқариш мумкин. Биринчиси, энг одил одам ҳам ҳалимлик учун қайғуриши керак. Иккинчиси, ҳилм туйғулигини бегараз иззат-ҳурматга эришиш мумкин.

Ҳазрат Навоийнинг ўқувчига викор ва ҳилм «шева»сида тоғдан ибрат олишни тавсия этганлар:

Бу шева тоғда зоҳирдуррки,
Даврондин,

Қачонки тафриқа етти

улусқа булди паноҳ.

Ҳа, ташвиш ва таҳлика етган халққа тоғ пушти паноҳ булганидек, викор ва ҳилм кишилари ҳам элнинг орқатоглари булмоққа қодирдилар.

СОЛИЖОН АКАМАЕК КОСМОНАВТ БЎЛМОҚЧИМАН

Дадам - катта иқтисодчи. Аям - кўз доктори. Зулфия опам врач бўламан, дейди. Укам - Акмал бўлса - ўт, олов. Жуда шўх, тўполончи: ҳали телевизорни "очиб" кўради, ҳали гул соламан деб яп-янги деворга бўёқ чаплайди. Унинг шўхлигини кўриб ҳамма "Бўладиган бола бошидан маълум. Шу Акмалдан бир зўр одам чиқади-да!" дейишади.

Лекин ҳеч ким мен ҳақимда унақа гаплар айтмаган. Мени баъзан эркалатишганда, "Жаҳонгир жуда одобли-да! Ҳеч кимга зарари тег-

майди. Уйда бор-йўқлиги ҳам сезилмайди-я" деб кўйишади... Мен бу гапларга суюнмайман. Хафа бўлмайман ҳам. Нега дейсизми? Кимлигимни ўзим биламан. Ким бўлишни ҳам ўйлаб кўйганман: мен космонавт бўлмоқчиман. Бувим бўлса "Сен тўнғич ўғилсан. Даданг касбини ўрган. Иқтисодчи бўл", дейди доим. Мен индамайман. Катталарнинг гапларини қайтармай дейман. Ўйлаб кўрсам, бувимнинг айтгани - тўғри. Ҳамма иқтисодни билиши керак. Лекин ҳамма иқтисодчи, молиячи, бозорчи бўлиб кетса яхшимас!

Мана, яқинда Солижон Шарипов америкалик фазогирлар билан космосга учибди. Солижон аканинг парвози бутун ўзбек халқи кучини дунёга яна кўрсатиб қўйди. Бундан биз анди-

жонлик болалар жуда фахрландик.

Биласизми, космонавт Солижон Шарипов бизнинг Андижон шаҳрида ўқиган экан. Солижон акани ҳам дадаси иқтисодчи бўлсин деб биздаги бухгалтерия билим юртига берибдилар. Лекин Солижон ака ҳисобчиликка бир йил ўқиб, барибир учувчилар мактабига кетган экан... Қаранг, у жуда тўғри иш қилган. Менимча, Солижон ака фақат пулни ҳисоб-китоб қилишни эмас, орзуни, қобилиятни ҳисоб-китоб қилишни ўрганибди. Мана, у фазога учиб космонавтика бўйича дунёдаги илғор мамлакатлар билан ўзбекларни нимага қодир эканлигини исботлади. Қойил! Яшанг, Солижон ака Шарипов. Мен ҳам қандай қилсам, сиздек космонавт бўларкин-

ман, деб ўйланиб юрибман. Ҳамма фанлардан "аъло"га ўқияпман.

Катталигим шундан. Оз гапириб, кўп ўйлайман. Кўп ўқийман. Энди яқиндан бери Сиз билан учрашиш йўлларини излаяпман. Сиз ҳам ўсмирлигингиз кечган жойларни кўргингиз келаётгандир. Ҳарбий учувчиликка "Старт" берган Андижонингизни соғингандирсиз. Албатта, келинг. Менга ўхшаб космосни орзу қилиб юрган укаларингизга йўл кўрсатинг, деб юрибман, хаёлимда. У келса-ю, мендан космонавт чиқади деса, кейин қилган гапларимни сизга айтаман, дўстларим.

Жаҳонгир ЗОКИРОВ,
Андижон шаҳридаги
8-мактабнинг
4-лицей синф
ўқувчиси.

НОН ЁТАМИЗ, ШИРИН-ШИРИН...

Оилада етти кишимиз. Дадамлар - ҳаммамизга бош-қош. Уларнинг исмлари Хайрулла ота. Иккинчи отлари ҳам бор: Далавой. Нега дейсизми? Дадамлар ёшлигида далада ишлашни яхши кўрарканлар. Шунинг учун уларга Далавой деб лақаб қўйишган экан.

Бувим - рўзғорбоши. Бутун маҳалла болалари уларни яхши кўради. "Умриниса опоқи, битта ширмой кулча беринг" деб келувчилар кўп. Бувим кунда ҳамма болани битта нон билан меҳмон қиладилар. Битта нон кўпчиликка етармиди, деманг. Биз ёпааиган нонлар катта-катта. Ҳам тўйимли. Хамирига сут, маргарин, сариеғ, озгина шакар қўшамиз. Ҳар битта патиримиз лагандек-лагандек келади. Четлари гулдор: бўғим-бўғим. Бувим патирни бўлганларида четидоғи ҳар битта бўғимдан синдирадилар. Шунда ҳар бурда олмадек-олмадек бўлади, худди "Дока хлеб"нинг булочкасига ўхшаб. Лекин мазаси бутунлай бошқача! Ўзи булочкага ўхшаб оғизда пуччайиб қолмайди. Нақ эриб кетади.

Патир нонларни бувим назорат қилгани билан уларни нон тайёрлашда ишга солмаймиз. "Бувижон, сиз фақат кўрсатиб, масаҳат бериб турсангиз бўлди", деймиз. Биз опам, онам билан мен урни элаймиз.

Бир кунда бир қоп, икки қоп ун кетади. Хамирини дадам ийлаб, пиштадилар. Онам нонларни ясашда ҳам ёрдам беради. Биз болалар уларни чакчаймиш. Укам Зайниддин дадамга тандирга ўт қалашда ёрдамлашади. Пишган иссиқ нонлар тахланганда димиқиб-хомсиқиб қолмаслиги учун уларни дастурхонга бир соатча ёйиб қўямиз. Кейин сотувга чиқарамиз.

Лекин бу ишларни биз дарсдан ташқари вақтларда бажарамиз. Чунки, бизнинг биринчи вазифамиз - ўқиш, ўрганиш. Нодира опам техникумда, мен 5-синфда, укам 3-синфда аълочимиз. Дадам ҳам узоқ вақт ветврач бўлиб ишлаб, нафақага чиққанлар. Энди бекорчидан эл безор деб нонвойлик билан ўзларини овутиб юрибдилар. Нонвойлик оиламизга ҳаракат, баракат олиб кирди. Опам, укам ва мен келажакда ҳар хил касбда ишлаймиз. Лекин дунёдаги энг улўф неъмат - ширин, мазали, тўйимли нонни ўз кўлимиз билан ёпиб ейишимиз аниқ. Нега десангиз, ҳеч кимнинг нони бизнинг патирга ўхшамайди!

Назира ЗОКИРОВА,
Собир Раҳимов тумани, 3-Аллон
берк кўчаси, 18-уй.

Иқтисодиётимиз таянчлари

Коровул-бозор нефтни қайта ишлаш заводи.

ЁРДАМЧИ ДАСТГОҲЛАРИМИЗ ТЎХТАБ ҚОЛМАСИН

Уч-тўрт йил олдин дадам Латвиядан рўмол тўқийдиган дастгоҳлар олиб келиб сотди. Улардан 2 тасини ўзимизга қолдирди. Аям, ип йиғирадиган дастгоҳдан ҳам биттасини танлаб олди. Кейин суриштириб юриб Қизилқия деган жойдан рўмол тўқишда ишлатиладиган майин юнг олиб келишди... Ўшандан бери оиламиз бўйича бўш вақтларда момик рўмол тўқиймиз.

Бувим юнгни йиғириб калава тайёрлаб, уни катта ғалтакларга ўраб беради. Аям мактабда дарс ўтиб келгач, конспект тузади, дафтар текширади. Кейин тўқув дастгоҳига ип солиб, рўмол тўқишни бошлаб беради. Уни тўшликдан кейин мен давом эттираман. Ҳар куни тушдан шомгача битта 110x110 сантиметрли момик тўқиймиз. Ҳафта

охирида йиғилган 5-6 та рўмолни оқлаб-охорлаб тўрт бурчак тахта андозага тортамиз.

Ҳозир қишлоғимизда ҳамма хонадонда оқ момик рўмол тўқишади... Уларни қаёқдандир келган савдогарлар улгуржи баҳода олиб кетишади. Даромадимиз ёмонмас: 4 та рўмолдан биттаси фойдага қолаверади.

Билсангиз бу иш шунақа завқлики! Тўқилаётган қисмига ҳар бир қатор қўшилганида, ҳар битта нақши чиққанида бир яйрайман!

Лекин... анчадан бери ишимиз тўхтаб қолди. Чунки биз яқка тартибда ишловчи тадбиркорларга ёрдам керак. Ҳали айтдим, дастгоҳим Латвиядан, хом ашёни Чустдан, Қизи-

лқиядан олиб келишади. Оқловчи моддаларни Москвадан топишади. Тайёр молни яна узоқларга олиб кетиб сотишади. Бу йўлларни босиш учун қанча харажат қанча йўлқира кетади. Яна бир мамлакатдан иккинчи мамлакатга ўтганда божхона тўловлари ҳам бор... Шундай бўлмаслиги учун ўзимизда майин юнг тайёрлашни кўпайтириш керак, деб ўйлайман. Ўзбекистонимизда чўл-адирлик, тоғлик ерлар жуда кўп. Ўша жойларда майин юнгли қўйлар боқилса! Ана унда момик рўмоллар анча арзонга тушарди. Баъзида хом ашё тугаб, дастгоҳларимиз ишсизликдан занглаб турмасди.

Муножотхон
ЖАҲОНГИРОВА,
Марҳамат туманидаги
27-мактабнинг
8-синф ўқувчиси.

Эълон

1997 йил 21 февраль куни соат 14 да Тошкент шаҳар кўшимча таълим комплекси (собиқ Пионерлар уйи) биносидан пойтахт иқтидорли ўқувчиларининг кўрик-танлови ўтказилди.

Мактаблар ва туманлар кўшимча таълим комплекслари маъмуриятлари кўрик-танловда қатнашишни истаган ўқувчилар рўйхатлари ва уларнинг асарларини 15 февралдан кечикмай, танлов ҳайъатига топширишлари сўралди.

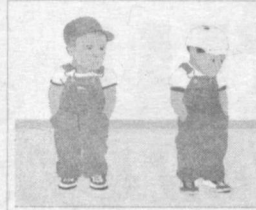
Танлов ҳайъати.

Манзил: Тошкент шаҳар Болалар ва ўсмирлар кўшимча таълим комплекси. "Ҳамид Олимжон" метро бекати ёнида.

Қишлоқ болалари.

ОАБОЛИ БОЛА

Биз мактабга автобусда қатнаймиз. Бир куни синфдошларим Умид ва Азизлар билан бирга автобусга чиқдик. Уре, бўш жой бор экан, деб Умид ўтириб олди. Биз ҳам ўтирдик. Кейинги бекатдан бир кексароқ отахон чиқиб кўзлари билан бўш жой қидираётганларини Азиз сезиб, дарров туриб жойини бўшатмоқчи эди. Умид Азизнинг кurtкасидан тортиб, сенга зарилми, дегандей ўтқазиб қўйди. Азиз парво қилмай ўрнидан туриб, "келинг, ота, ўтиринг" деб жой кўрсатди.

Отахон ўтиратуриб: баракалла, болам омон бўл! Отангга раҳмат, деб дуо қилиб елкасига қоқиб қўйдилар. Бир, икки одам ҳавас билан Азизга, Азиз эса хурсанд бўлиб бизга қараб қўйди. Умид эса қизариб ерга қараб қолди.

Зиёда ТОЖИЕВА,
Тошкент шаҳридаги
219-мактабнинг
3-"Б" синф ўқувчиси.

**Қўшимча
Машғулотлар**

Битирувчи синф ўқувчилари дарсдан ташқари машғулотларга қатнаб, ўзларининг билимларини янада ошироқдалар. Бу албатта, келажақда катта олим ёки корхонанинг фахрли инсонлари бўлиб етишишларига интилишдир. Шундайлардан бири - билимга чанқоқ, ҳамма ишда олдинда борадиган мактабимиздаги 9-"В" синф ўқувчиси Алиева Маликадир. У ҳозирда дарсдан ташқари қўшимча 2 ойлик курсда ўқимоқда. Шу ҳақда ҳозир унинг суҳбатини олдик.

- Малика, сен нима мақсадда қўшимча машғулотларда таҳсил олмақдасан?

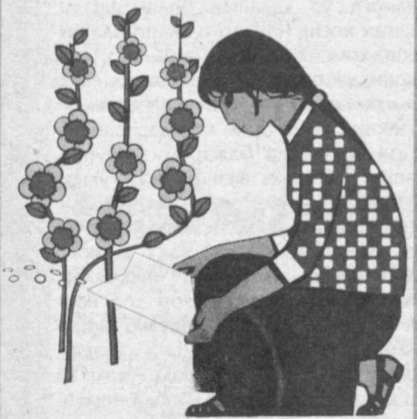
- Мактабни битирганимда касб танлаш осон бўлади ва олий ўқув юртлирига киришда ёрдам беради.

- Сен дарсдан ташқари бундай машғулотларга қатнагани қандай қилиб имкон топяпсан? Бунга мактаб маъмурияти қандай қарашаяпти?

- Ҳамма нарсанинг ҳам ўз вақт-соати бор, ҳаммасига ҳам улгураман. Дарсимни ҳам ўз вақтида тайёрлайман, математика билан инглиз тилидан чуқур ўрганишга ҳам вақт ажратаман. Бунга эса мактабимиз маъмурияти қаршилик қилишмаяпти. Чунки мен дарсларга ҳам ўз вақтида қатнашаман.

Ҳа, излаган имкон топади, дейдилар. Бундан уч-тўрт йил олдин кўп ота-оналар ҳам, айрим ўқувчилар ҳам энди фақат бозор боқади, деб нотўғри хаёлга боришганди. Шунинг учун ҳам баъзилар яхши ўқимай қўйишганди. Энди илм-фаннинг қадри яна ортаётганини кўриб йўл қўйилган камчиликлар тузатилмоқда.

Ирода Собиржон қизи,
Пискент шаҳридаги,
Ойбек номли мактабнинг
9-синф ўқувчиси.

Қўрслик

Кеча уйга картошка, сабзи ва пиёз олиш учун бозорга тушдим. Нарх-навоми сўраб, бир холанинг картошкаси ёқиб аста бориб сўрадим:

- Холажон, картошкангиз неча сўм?
- Килоси 30 сўм.

Арзонроқ қилинг, деб илтимос қилганимни биламан.

- Ҳо! кичкина бўлсанг ҳам бало экансан-а? Қанча оласан ўзи? - деди.
- 5 кило олардим.

- Олишинг 5 кило-ку, худди бир қоп оладиган одамдек савдолашинингга ўлайми? Ками йўқ.

Ноилож "5 кило беринг", дедим.

Тасира-тусур қилиб тарозида тортиб, мана 5 кг! Оч халтангни! - деб дўк урди.

- Холажон, камга ўхшайди-ку, - десам,

- Жуда маҳмадана экансан, деб шундай қарадики, мен айбдордек уялиб кетдим. Келишган, мулоим бўлиб кўринган хола кўрслиги билан бирга тарози ҳақидан ҳам кўркмаслигини кўриб, тавба қандай одамлар бор-а, деб ҳайрон бўлиб қолдим.

Ирода ТОЖИЕВА, Тошкент шаҳридаги 219-мактабнинг 8-"Б" синф ўқувчиси.

Тест

**Дўстингизнинг
Феъллини биласизми?**

Ҳар қандай одам ўзининг чин дўсти бўлишини орзу қилади. Албатта чин дўстимизга ўз дардимизни айтгимиз келади. Биз дўстларимиз билан қувнаймиз, ййглаймиз ва бир-биримизга ёрдам берамиз. Қуйидаги саволларни ўқиб ўзингизга хос бўлган жавобни белгиланг.

1. Агар сизга бирор-бир дўстингиз ёки танишингиз ҳақида қизиқарли воқеалар маълум бўлса, унда сиз...

- а) айнан у ҳақида бошқаларга айтиб берасиз.
- в) исмини айтмасдан сўзлаб берасиз.
- с) ўзингизда сирлигича қолдирасиз.

2. Дўстингиз сиздан ол-

ган нарсани қайтариб бермаслик одати сизга маълум. У яна сиздан бирор керакли буюмни қарзга сўради. Сиз...

- а) уни берасиз.
- в) ёнимда йўқ, деб айтасиз.
- с) бермаслигингиз сабабини тушунтирасиз.

3. Сизнинг кўпол дўстингиз атайин ё бўлмаса билмай сизнинг уйингизда турган биллур идишни тушириб, синдириб қўйди. Сиз...

- а) унга бошқасини олмоқчи эканлигингизни айтасиз.
- в) пул тўлатасиз
- с) уруш чиқарасиз.

4. Чўнтагингизда турган пулни ёки соатни дўстингизнинг кўлида кўрдингиз. Унга муносабатингиз...

- а) қаердан олганлигини сўрайсиз.
- в) индамайсиз.

5. Дўстингиз сизга ёқмайдиган одам билан юради. Бундан...

- а) дўстингиз билан учрашишингизни тўхтата-сиз.
- в) учрашувларни давом эттираверасиз.
- с) айнитмоқчи бўласиз.

6. Сиз дўстингиз бошига кулфат тушишини сездингиз...

- а) ундан узокроқ юришга ҳаракат қиласиз.
- в) очиқчасига гаплашасиз.
- с) доим у билан бирга бўласиз.

7. Агар дўстингиз ўзини чин дўст деб билса, Унинг вазифаси...

- а) ўз фикри билан ўртоқлашиш.
- в) хоҳлаган гапини айтиш.
- с) сирларни сақлаш.

8. Дўстингизга пул керак ва у сиздан қарз-

га пул сўрамоқчи, пул эса сизда етарли. Сиз унга...

- а) йўқ, деб бермайсиз.
- в) ўйланмасдан бера-сиз.
- с) пулни бериб, айтган вақтда қайтариб беришини талаб қиласиз.

9. Дўстингиз ўзига ярашмаган ва тўғри келмаган кийим кийиб келди. Сиз унга...

- а) очиқчасига, тўғриси-ни айтасиз.
- в) индамайсиз.
- с) хушомад қиласиз.

10. Дўстингиз сизни сотди ёки бирор бир нарсани сиздан қизганиди. Агар у шу нарсани сиздан сўраб келса, сиз нима қиласиз?

- а) сўраган нарсани бера-сиз.
- в) у билан гаплашмай-сиз.
- с) қилган ишини ўзига қайтарасиз.

ТЕСТ КАЛИТИ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
А	1	2	3	2	1	1	2	2	1	3
В	2	1	2	3	2	3	3	1	2	1
С	3	3	1	1	3	2	1	3	3	2

21-30 балл.

Сиз ҳақиқатан ҳам яхши дўстсиз. Сизнинг дўстингиз сизга ишонади ва сиз билан ғурурланади. Сизнинг дўстингиз, албатта, ёрдамга келади. Агар сиз ҳам унга ёрдам берсангиз, ишонамизки, сиз доим чин дўст бўла оласиз.

15-20 балл.

Сизнинг дўстларингиз бор. Кўпчилиги айрим вақтларда сиз билан жанжаллашиб қолишади. Бундай пайтда сиз нима қилишингизни билмай қоласиз. Сиз хафа бўлманг, дўстларингиз билан тил топишишга ҳаракат қилинг. Ўзингизни дўстингиз ўрнига қўйишга ҳаракат қилинг ва бундан хулоса чиқаринг.

10-14 балл.

Сиз бошқаларга нисбатан ўзингизга кўпроқ аҳамият берасиз. Ўзингизни бошқалардан устун кўрасиз. Сизни дўстларингиз бор, лекин улар сизни дўст деб билишмайди. Яхши дўст бўлиш учун сиз ўзингизга нисбатан бошқаларга кўпроқ аҳамият беришингиз ва уларнинг феъллини билишингиз зарур. Ўз ғурурингизни ва нафсингизни тийиб, яхши дўст бўласиз, деган умиддамиз.

Нигора Юсупова,
Тошкент шаҳридаги 300-мактаб-лицей ўқувчиси.

8-сонда эълон қилинган "Пулнинг моҳияти ва зарурияти" тест саволларининг жавоби:

- 1) д.
- 2) в.*
- 3) д.
- 4) д.
- 5) б
- 6) д.
- 7) в.
- 8) а.
- 9) г.
- 10) б.

* **Изоҳ:** Қадимги Юнонистон, Римда, араб ва хинд қабилаларида қорва; Тинч океани ва Африка қитъаси халқларида қимматбаҳо чиғаноқлар; Марказий Африкада - фил суяги;

Хитойда - туз; Мўғулистонда - чой; Миллоддан олдинги 3 минг йилларда шумер давлатида асал ва қумуш пул вазифасини бажарган.

БИЗГА МЕРОС ТИЖОРАТ

Алишер Навоийнинг болалик даврида бир умр эсдалик бўлиб қолган ажойиботлар орасида ўзининг ранг-баранглиги ва қатор мулоҳазаларга сабаб бўлганлиги билан ажралиб турадиган даргоҳларнинг биринчиси - шоҳ арки бўлган бўлса, иккинчиси - Хиротдаги бозор бўлганлиги бежиз эмас. "Тўрт томони кетган йўл, - деб ёзган эди Алишер Навоий кейинчалик, - унинг бозорлари: у ерда ким бўлса ҳамма бирон нарсага харидор. Харидор қандай нарса олишни ўйламасин, сотувчилар ҳам ундан юз ҳисса ортигини муҳайё қиладилар. Турлича молларнинг қиймати билан ҳар бир дўкон ҳар қандай денгиз ва кон қийматига тенглаша олади. Базозлар ранг-баранг кийим-кечакларни тахлаб қўйишган: улар осмон атласлари каби қатма-қат турибди. Кутичаларда гавҳарлар ва жавҳарлар осмон ва тундаги юлдузларни эслатади. Бу бозорга кириб кел-

ган киши чиқишга йўл топа олмай қолади: айланавериб киши бутунлай ақлдан адашади".

Алишер Навоий маҳаллий савдогарлар ва ажнабий савдогарлар фаолиятини кузатар экан, улар ҳақида ўз фикрини баён қилади: "Савдогар дастлаб ҳалол ризқ топиши, жамиятга хизмат қилиши керак. У тоғларнинг тоши ва дашт саҳроларининг қумлари устида туя суради, денгиз мавжлари ва сув тошқинларидан фойда ва зарар кўради, ҳалол ризқ топаман деб узоқ машаққатли йўлларни босади. Айрим савдогарлар харидорларни, айниқса фақирларни алдаб, уларнинг ҳисобига яшайдилар, шу сабабли уларнинг бўйинларида фақирларнинг ҳақлари бор".

"Шаҳар олиб сотари, - деб ёзган эди Навоий, - хиёнатчи, ўз фойдасини кўзлагани ҳолда, элга қаҳатчилик тилайди. (Чунки қаҳатчилик бўлса, унинг иши юришади, молни бекитиб сотиб, юқори баҳода пуллайди), унинг мақсади элга зиён етказиш, орзуси арзон олиб, қиммат сотишдир. У оларда шойини бўз деб камситади, сотишда эса бўзни шойи, деб вайсайди. Шолни турка (катон) деган нафис қимматбаҳо матодан тикилган кийим ўрнида пуллай олишда тўхташ йўқ. Дўконларида инсофдан бўлак ҳамма нарса мавжуд: ўз айбига иқрорлигидан бўлак но-

(Алишер Навоий асарларида тижорат масалаларининг ёритилиши)

инсофликнинг барча тури кўплаб топилади".

"Савдогар ёлғиз фойдани ният қилмаслиги, фойда қиламан деб ўзини қаттиқ машаққатга қўймаслиги, савдо қилиб, фойда қиламан деб денгизга кема сурмаслиги, дур оламан деб наҳанг оғзига қўл солмаслиги, мол ва пул кўпайтираман деб жонсарақ бўлмаслиги керак...". Шунингдек, "нафис матоларни аяб, эски чопон киймаслиги, лаззатли таомларни кўзи қиймай қаттиқ нон емаслиги лозим. Унинг тортган қийинчиликлари тирикчилигининг яхши ўтиши учун хизмат қилса ва топган фойдаси кўнги фароғати учун сарфланса яхши бўлади..."

Навоийнинг Астрободдан Хусайн Бойқарога йўллаган хати диққатга сазовордир. Бу хатда шундай деб кўрсатилади:

"Яна улким, девонийларга ҳукм бўлсаким, атрофдин келган бозургонлар (савдогарлар)-

нинг жонибин риоят қилсалар (уларнинг манфаатларига зарар етказилмаса). Ул вилоятда "тамго" лафзи мазкур бўлмаса (савдогарларга бож солинамаса). Закотни (мулкдан олинандиган солиқни) шаръ ва ҳукм (шариат ва қонун) йўсуни била закотчилар алардин мустахлас қилсалар (олсалар). Закотчилар ишидан тавочи (тафтишчи, контролёр) моҳбамоҳ, балки ҳафта баҳафта вуқуф топиб (хабардор бўлиб, текшириб кўриб), арзга еткурсалар, жузъий жарима (озгина гуноҳ) қилганни қуллий сиёсат қилилса бок йўқдир (қаттиқ жазога тортилса зарарсиздир), то бу овоза олам мамоликка (мамлакатларига) ёйилса, тужжорнинг ружуи кўпроқ бўлса (савдогарларнинг келиши кучаяди)".

Ҳикмат СОБИРОВ,
иқтисод фанлари доктори, профессор.

Пулнинг моҳияти ва зарурияти

Қадимдан товарлар пулсиз бирига бевосита айирбошланган. Бу айирбошлаш тасодифий бўлса, кейинчалик муттасил такрорланиб турган. Ортиқча маҳсулотлар тасодифий шаклда айирбошланган.

Нима учун тасодифий?

Бунга сабаб, биринчидан, айирбошлаш ишлаб чиқарувчилар тасодифан учрашиб қолгандагина юз берган. Иккинчидан, ўта содда тусга эга бўлган.

Тасодифий айирбошлаш меҳнат маҳсулининг товарга айланганлигини ифодалайди. Айирбошлаш оқибатида товар маҳсулоти ўзига тенг қийматли эквивалент маҳсулотга айирбошланади. Айирбошлаш жараёнида истеъмолнинг тўловини қондириш биринчи даражали масала, товарлар қийматини таққослаш эса иккинчи даражали масала сифатида қаралган.

Тенгга-тенг

Товар айирбошлаш ривожланиши билан тасодифий қиймат шаклидан тўла ёки кенгайган шаклга ўтилган. Бундай айирбошлашда бир товарга қарама-қарши фақат битта товар эмас, балки кўп товарлар иштирок этади.

Мисол учун суданликларда тузга қуйидагича товарларни айирбошланган:

10 коп = 10-15 бош қуй
коп = 20-30 бош эчки
туз = 20 бош буқа

Ишлаб чиқаришнинг ривожланиши билан айирбошланандиган

ТОВАР АЙИРБОШЛАШ - НИМА У?

маҳсулотлар сони ҳам ортиб боради, айирбошлашда мураккаб ҳолат вужудга келади.

Масалан, косиб этикни донга айирбошламоқчи бўлса, буғдой соҳибининг истеъмолини қондириш учун кетмон даркор бўлса, у ҳолда этикдўз этикни дастлаб кетмонга, сўнгра эса кетмонни буғдойга айирбошлаши лозим.

Аста-секин товарлар орасида ҳамма товарларга айирбошлана оладиган ва ҳамма товарлар қийматини ўзини ифода эта оладиган маҳсус товар ажралиб чиқади.

Энди бир неча товарлар ўз қийматини ягона шаклда ифода этади:

1 қоп буғдой	=	
10 кг чой	=	} 10 бош кўй
40 кг қаҳва	=	
0,5 тонна темир	=	
2 унция олтин	=	

Бу ерда умумий эквивалент вазифасини товарлардан фақат бири бажарган. Энди барча товарларнинг қиймати бир товарда ифодланади, бу товар ижтимоий меҳ-

натнинг бевосита ифодаси сифатида юзага келади. Умумий эквивалент товар ҳамма маҳсулотларга айирбошланиш хоссасига эга.

Ушбу жараёни К.Маркс қийматнинг умумий шакли деб атади.

Бутун товарлар дунёсидан шундай товар ажралиб чиқдики, у барча ҳудуд ва мамлакатларда умумий эквивалент сифатида қўлланила бошлади. Бу вазифани қимматбаҳо металллар, аввал мис ва кумуш, кейинчалик эса олтин бажарадиган бўлди.

Охир-оқибатда оддий товар кўринишидаги умумий эквивалент ўрнига пул шаклидаги эквивалент майдонга келади:

10 қоп буғдой	=	
10 та қуй	=	} 2 унция олтин
10 кг чой	=	
40 кг қаҳва	=	
0,5 тонна темир	=	

Қимматбаҳо металлларнинг бутун товарлар дунёсидан ажралиб чиқиб, пул вазифасини бажаришининг асосий сабаблари уларнинг

ўзига хос бўлган табиий хусусиятлари билан изоҳланади:

* Қимматбаҳо металлларнинг қиймати юқори, ҳажми кичик (портатив). Уларнинг кам миқдорини қазиб олиш ва қайта ишлаш, соф ҳолатига келтириш жуда кўп меҳнат талаб қилади.

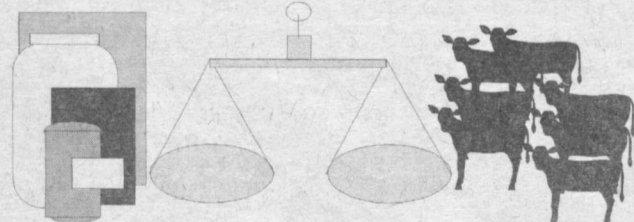
* Улар бўлинувчандир. Масалан, олтинни бўлақларга бўлинишдан қатъи назар унинг сифати бутунлигича қолади. Бошқа бир меҳнат маҳсули, масалан мўйнани бўлса ёки тикиб уласа бу ҳолат албатта унинг сифатига таъсир этади.

* Савдо соҳасидаги майда муомалаларни бажариш учун қимматбаҳо металлларнинг, масалан, олтиннинг катта қийматли бўлаги майда қисмларга - тангаларга бўлина олади.

* Нодир, қимматбаҳо металллар яхши сақланади. Масалан, олтин тупроқ тагида қолган ёки сувга тушган ҳолларда ҳам ўз сифатини йўқотмайди. Бошқа товарлар эса бу ҳолатда албатта ўзининг дастлабки сифатини йўқотади.

* Қимматбаҳо металллар, масалан, олтин олиб юришга қулай. Аммо олтиннинг пулга айланиши унинг табиий ҳолатидан эмас, балки товар бўлишидан келиб чиқади.

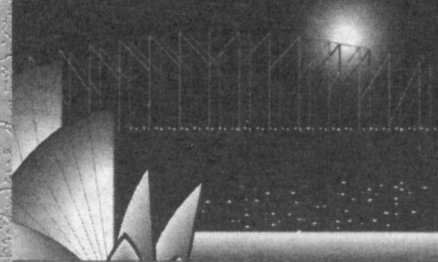
* Бир хил оғирликка эса бўлган қимматбаҳо металл, масалан, олтин бир-биридан деярли фарқ қилмайди. Бир хил ўлчовга эга бўлган мўйналар эса албатта бир-бирларидан жунининг сифати, сақлаш даврлари ва ҳоказолар билан албатта фарқланади.

Жаҳон айвони

Туркияда яқинда узунлиги бўйича дунёда иккинчи ўринда турадиган осма кўприк қурилиши бошланади. Изсит бўғози устидан ўтувчи бу кўприк Истанбул ва Ялова шаҳарларини ўзаро боғлайди. Натижада Эгей денгизи бўйида жойлашган йирик саноат маркази Измир ва 13 миллион аҳолига эга бўлган йирик мегаполис (Истанбул) орасидаги масофа 86 километрга қисқаради.

Узунлиги 2808 метр бўлган осма кўприк қурилишида Туркия, Англия ва Япония фирмалари иштирок этади. 2002 йилда фойдаланишга топширилиши мўлжалланаётган бу кўприк лойиҳаси 1,8 миллиард доллар атрофида баҳоланмоқда.

Дунёдаги энг узун осма кўприк айти пайтда Японияда қурилмоқда. Унинг қурилиши бир йилдан сўнг тугалланади.

Американинг Сиэтл шаҳрида (Вашингтон штати) жойлашган "Зеграхм экспедишнз" компанияси хоҳловчиларга космос бўйлаб фаройиб саёҳат қилиш имкониятини яратмоқчи. Тўғри, бу саёҳат ердан "бор-йўғи" 100 километр баландликда кечади, холос. Лекин, шунга қарамай, сайёҳлар шу вақтгача фақат космонавтар ва астронавтаргагина насиб этган табиий вазнсизлик ҳолатини бошидан кечириши, ер атмосферасидан ташқарида туриб фазонинг тубсиз "чоҳ"ини томоша қилиш ва юлдузларни кузатиши мумкин бўлади.

Ҳозирданок ҳар бири 5 минг доллардан пул тўплаган ўн бешга яқин киши фазога саёҳат қилиш учун буюртма бериб қўйди. Умумий баҳоси 98 минг долларни ташкил этадиган бу "космик круиз"ларни 2001 йилдан бошлаб амалга ошириш

мўлжалланмоқда. Ўша йилдан бошлаб бортида олти йўловчи бўлган фазо кемаси ҳафтада икки марта кўкка парвоз эта бошлайди. 2,5-3 соат давом этадиган саёҳатдан олдин унинг иштирокчилари космос институтида 2 кун синовдан ўтишлари ва 3 кун астронавтар тайёрлаш дастури бўйича машқлар ўтказишлари лозим бўлади.

Айни пайтда компания ва унинг ҳамкорлари, жумладан, "Вела техноложи" аэрокосмик фирмаси реактив самолётни эслатувчи космик аппарат чизмаларини жамоатчилик эътиборига ҳавола қилиб улгурди. Компания вакилининг айтишича, ушбу аппаратга ўрнатилажак двигателларни синая кўриш ишлари аллақачон бошлаб юборилган. Саёҳат амалга ошириладиган иккита космик кема қурилишига эса шу йилданок киришилиши керак.

1986 йилда кўп марта фойда-

ланиладиган "Челленжер" космик кемаси ҳалокатга учрагандан сўнг НАСА (Американинг аэроавтика ва космик кенгликлари тадқиқ қилиш бўйича миллий бошқармаси) оддий фуқароларни фазога учуришга чек қўйган эди. Юқоридаги каби лойиҳаларнинг пайдо бўлишига мана шу таъқиқ ҳам сабаб бўлди, дейиш мумкин. Энди бу бўшлиқнинг ўрнини хусусий компаниялар тўлдиришга ҳаракат қилмоқда. Шунингдек, Сент-Луис шаҳрида жойлашган "Прайз Фаундейшн" фонди томонидан ваъда қилинган 10 миллион долларлик мукофот ҳам уларни бу ишга ундаётган бўлиши мумкин. Маълумки, бу мукофот оддий фуқароларнинг фазога учушини хусусий равишда маблағ билан таъминловчи биринчи лойиҳа учун берилди.

КИЧКИНА ДЕМАНГ БИЗНИ...

Жаҳонда ҳудуди ва аҳолиси жиҳатидан улкан давлатлар мавжуд, булар Россия, АҚШ, ХХР, Ҳиндистон, Япония, Канада ва бошқалар бўлиб, улар дунё сиёсати ва иқтисодийётида муҳим ўринни эгаллайди. Шу билан бирга жаҳон ҳамжамиятида шундай давлатлар ҳам борки, уларни ҳам ҳудуди, ҳам аҳолиси бўйича "митти" давлатлар деб аташ қабул қилинган, лекин уларнинг ҳар бирининг ўзига хос хусусиятлари, салмоқли ўрни мавжуд. Бу давлатлар Европа қитъасида жойлашган ва тўрт давлатни ўз ичига олади, қуйида улардан иккитаси тўғрисида қисқача маълумотлар келтирилади.

Андорра Франция ва Испания давлатлари оралигида жойлашган бўлиб, ҳудуди 465 километр квадрат, аҳолиси 66 мингдан ортиқ, пойтахти Андорра-ла-Вельяда 17 минг аҳоли истиқомат қилади. Маҳаллий аҳоли 30 фоизни ташкил этади, қолганлари чет элликлар бўлиб асосан испанлар (61%), французлар (6%) ва бошқалар. Расмий тили - каталан тили, аммо француз ва испан тиллари ҳам тенг ҳуқуққа эга.

1993 йил 14 мартдаги референдум (халқ сўрови) асосида қабул қилинган янги конституцияга кўра, Андорра суверен парламентли князликдир, амалда республика. Бу давлат тўғрисидаги дастлабки маълумотлар 805 йилга бориб тақалади. Андоррада қуролли қучлар йўқ, фақат жамоат тартибини сақловчи кичик полиция қисмлари бор. Аҳолининг асосий даромад

манбалари туризм, хизмат соҳалари ва халқаро молия операциялари туфайли юзага келади. Йилига 12 миллионга яқин турист келиб кетади. Олиб келинадиган истеъмол товарларидан (6 млрд. франк) тушадиган тўловлар ҳам муҳим даромад манбаидир. Кичик озиқ-овқат, тамаки ва текстил корхоналари бор; кўплаб эсдалик совғалар - сувенирлар туристларни ўзига жалб этади. Чорвачилик ва деҳқончилик ҳам қисман ривож топган. Европа ҳамжамияти (ЕС) билан божхона иттифоқи эга. Ўзининг пули йўқ, Франция франки ва Испания песетидан фойдаланилади.

Ватикан Италия пойтахти - Римнинг ғарбий қисмидаги Монте-Ватикано тепалигида жойлашган шаҳар - давлат. Майдони 0,44 км. кв, доимий аҳолиси 811 киши. Католицизмнинг халқаро маркази; Черков бошлиғи - Рим папаси қароргоҳи.

Йирик капитал эгаси бўлган Ватиканнинг иқтисодий фаолияти халқаро молия-банк операциялари билан боғлиқ бўлиб, у ўз маблағлари билан жаҳоннинг энг йирик монополияларида иштирок этади.

Расмий тиллари - лотин ва италия тиллари. Пул бирлиги - италия лираси, аммо у ўзининг, яъни Ватикан лирасини ҳам зарб қилади, бу пул кўпроқ нумизматик аҳамиятга эга. Ватикан 116 давлат билан дипломатик муносабат юргизади.

Давлат тузилиши нуқтаи назардан Ватикан мутлақ теократик (диний) монархиядир. Давлат бошлиғи - Рим папаси, 1978 йилнинг 16 октябридан Иоанн Павел II (Войтил қироли), миллати бўйича поляк (аввалги папалар асосан италия бўлганлигини таъкидлаб ўтамыз).

Римда ва унинг атрофида уч собор (Санта-Мария Маджоре, Сан-Жовани ва Латерано ҳамда Сан-Паоло) Ватиканга тегишли, бир қанча сарой ва виллалар бор (умумий майдони 0,7 км кв). Рим яқинида Кастель-Гандальеро қасрида папанинг ёзги резиденцияси жойлашган.

Ватикан номи католик черковининг бошлиғи ва Папа виллоятининг 1870 йилгача ҳокими Рим папасининг сарой-қароргоҳи номидан олинган. Италия давлати билан

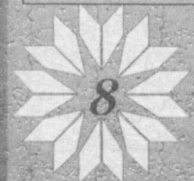
Ватикан ўртасида 1929 й. тузилган битим асосида бунёд этилган; кўп сонли католик ташкилотлари унинг назорати остида.

Ватиканда маданият ва санъатнинг ноёб дурдоналари тўпланган. Бу ерда авлиё Пётр собори (Сан-Пьетро, 15-18-асрлар), авлиё Пётр майдони (Л.Бернини, 17-аср), ҳашаматли саройлар, капеллалар, ҳовлилар, боғлар, бадий музейлар бор, бой кутубхона мавжуд.

Бу давлат дунёдаги энг йирик акциядор ва капитал эгаси ҳисобланади. Машҳур "Женерал моторс", "Шелл", "Галф ойл", "Женерал электрик" ва бошқа компанияларнинг акцияларига эгалик қилади, уларнинг умумий суммаси олтин захиралари билан 13 миллиард АҚШ долларига тенг. Ундан ташқари Италия, Испания ва ГФРда йирик кўчмас мулкларга эгалик қилади. Филателистлар учун чиқариладиган почта маркалари ҳам доимий даромад манбаидир.

Шуни эслатиб ўтмоқчимизки, папа махсус сайловчилар томонидан яширин овоз бериш йўли билан умрбодга сайланади. Бу воқеа аввалги папа вафотидан 18 кундан кечикмасдан рўй бериши керак.

Абдухалил РАЗЗОҚОВ,
ТДИУ "Иқтисодий тарих"
кафедраси мудири,
профессор.

КАТТА ВА КИЧИК БОРЯЛАР

ДУНЁ ДАРЧАСИ

СОММЕРСЕТДА ЎҚИШ УЧУН...

Англияда Соммерсет деган мактаб бор. Россия Президенти Ельциннинг набираси ҳам ана шу талабчан билим масканида таълим оладиган бўлди. Борянинг мактабдошлари дунёдаги турли мамлакатлардан келишган: улар орасида кўпгина ғарб давлатлари раҳбарлари, Иордания, Саудия Арабистони ва бошқа давлат бошлиқларининг болалари, набиралари бор. Соммерсетда ўргатиладиган фанлар ниҳоятда ранг-баранг-жаҳондаги халқаро тилларни ҳам, чавандозлигу қиличбозликни ҳам ўқувчилар аъло ўзлаштиришлари талаб этилади.

Боря учун қиличбозлик билан чавандозлик чўт эмас - буларни у қойиллатади. Бобоси - Президент Ельциннинг шахсан эътироф этишича, Боря руҳан ҳам,

маънан ҳам чиниқтирилган, тийрак, абжир бола. Унга қўйилган талабларни бажаришида зиғирдек ҳам ён беришмаган.

Бу ҳақда "Президент қайдлари" номли китобда Б.Ельцин шундай ёзади:

"Яқинда набирам Борька Францияда ўтказилган теннис мусобақасидан қайтиб келди. Унга "Нега икки партиядо довдирадинг?" дедим. У бўлса барибир умумий ҳисобда ютдим-ку, деб жавоб берди. Мен бу Борьканинг зарур вақтда ўзини йиғиштириб оломаслигидан далолат эканлигини яхшилаб тушунтирдим. Рост-да, бир рақибни ютгани билан бошқасига ютқазгани нимаси?! Сўнг қатъий дедим: Қани, марш, совуқ сувга! Чиниқ! Чиниқши одамни тез ўзини жамлаб олишига ёрдам беради. У аввал гапимга итоат

қилгандек бўлиб ваннахона томон юрди, лекин бир оздан сўнг ортига қайтиб сўради: "Буважон, сен ўзинг ҳеч қачон ютқазмаганмисан?"

Боря фақат Франциядаги мусобақаларда қатнашмади. Тагин у фақат болалар билангина беллашиш билан чекланиб қолмайди. У жуда машҳур кишилар билан ҳам тез-тез теннис ўйнашига тўғри келган.

Аммо бу болакай ютуқлари билан эсанкираб қолмаган. У калондимоғ ҳам эмас - оддий, самимий. Турли муносабат билан телевидениеда кўрсатилган кадрларда Борянинг уятчан, тортинчоқ экани шундоққина акс этган. Айниқса кинорежиссёр Элдар Рязановнинг 1993 йилда суратга олинган "Президент оиласи" фильмида яққол намоён бўлган.

Унда болакай суратга тушишни унча хушламай, ўйнаб келиш учун кўчага талпинарди. Шунда режиссёр Боряни интервью беришга кўндирган кадрлар бор. Унда Боряни Президент ҳам, бирор бир давлат арбоби бўлишни ҳам истамаслигини айтган.

Боряни шахзодалар мактабига ўқишга юбориш гоёси кимдан чиққан? Бобосиданми, бувисиданми ёки ота-онаси шунга истаганми? Бу - бизга қоронғи. Ҳар қалай, унинг онаси Татьяна Борисовна Дьяченко шунга истаган бўлса керак. Президент ўз китобида бу ҳақда сўз очмаган.

Аммо Президент набирасини хорихдаги Соммерсет мактабига ўқишининг моддий томони ҳақида гапирсак, у оз ҳам эмас, кўп ҳам эмас: йилига 20 минг доллардан ортиқроқ!

ЖАҲОНГАШТА ҚУЁНЧА

Америкалик ўқувчилар негадир география фанига унча қизиқишмайди. Ўқитувчилар эса болаларга дунё кенгликларидан сабоқ бериш учун турли воситаларни ўйлаб топишади. Ана шулардан бири - уларнинг энг яхши кўрган ўйинчоқларини... дунё бўйлаб саёҳатга юборишдир.

Бундан бир йил олдин Ферфакс шаҳрилик саккиз яшар Сара мактабга ўзининг энг яхши ўйинчоғи - қуёнчани олиб келди. Ўйинчоққа ўзи ясаган камарни боғлади. Бу камар - тасмага хуржун қадади. Унинг ичига эса кундалик дафтар солиб қўйди. Шундан сўнг Сара қуёнча боғичига шундай мазмундаги хатни ёпиштирди: "Менинг Исмиим Жингл. Мени дунё бўйлаб сафарга чиқаришди. Дунёни айланиб уйга - Ферфаксга қайтганимда, ўқувчилар мен кезган жойлар йўналишини глобусда белгилашади.

Илтимос, мени мамлакатлардан мамлакатларга жўнатишлар. Шаҳрингиз ва ўзингиз ҳақингизда кундалигимга жиндек маълумот ёзишни унутманг..."

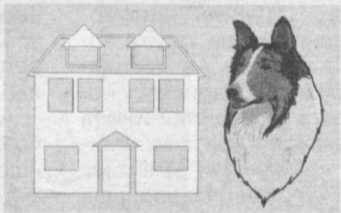
Орадан бир неча ой ўтганда, ниҳоят, Жингл сафардан қайтди. Унинг хуржунини турли тилларда ёзилган хатлар билан лиқ тўла эди.

Ферфакс шаҳрилик ўқувчилар ҳар куни почтабон келишини орзиқиб кутишади. Чунки у ҳар гал болаларга саёҳатдан қайтган уч-тўртта ўйинчоқни олиб келади.

Махсус стол усти турли мактаблардан келган мактублар, гулхатлар, турли ёдгорлик соvgалари ва ҳар хил ўйинчоқлар билан тўлиб кетган. Улар Филлипиндан, Индонезиядан, Гуам оролларида, Бразилиядан, Перу ва Мексикадан, Франция, Германия, Швеция, Норвегия сингари ўнлаб мамлакатлардан келган. Демак, ўша юртлардан ферфаслик ўқувчилар дўстлар орттиришган. Табиийки, шундай дўстлари яшайдиган шаҳарлар, мамлакатлар ҳақида энди америкалик ўқувчилар яхши билишади.

КУЧУКЛАР МАКТАБИ

Олмонияда яшовчи Ганс Вернернинг шахсий мактаби бор. Бу мактаб бошқалардан шуниси билан фарқ қиладики, у ерда... кучуқлар ўқитилади. Мактабда бериладиган бир ҳафталик таълим учун 440 марка тўланади. Вернер ва унинг 14 юқори малакали ўқитувчилари тўрт оёқли "шогирдларини" меҳмонхонада, ресторанда, сайрда, дўконда, машинада ўзларини қандай тутишлари кераклигини ўргатишади.

Британиялик рушunosлар ажайиб бир сир тағига етдилар. Маълум бўлишича, дўконларда янграб турадиган мусиқалар чиндан ҳам харидор чақирар экан. Ҳар бир маҳсулотнинг ўз "элчи мусиқаси" бўларкан. Масалан, италянча оғир куйлар янграб турганда макаронларга, Штраус вальслари чалинганда немис пиволарига, Париж оҳанглари остида эса

МУСИҚА ХАРИДОР ЧАҚИРАДИ

француз виноларига харидор "ёғиларкан".

Буни олимлар шундай изоҳлайди: мусиқа одамнинг кайфиятига, онгига таъсир этиб, унинг фикрини

жамлашга сабабчи бўлади. Шунда дўкон ёнидан ўтаётган киши рўзгорига нима сотиб олиши зарурлигини эслаб, аниқ фикрга келади.

ПУЛТОПАР ФАВВОРА

Италия пойтахти Рим шаҳри марказидаги фаввора бултур 200 минг долларга "ишлади" ва топган бу пулини шаҳар хазинасига топширди. Бу афсонавий маблағнинг сири оддий: бу фавворага танга ташлаган сайёҳлар Римга яна келади, олиши зарурлигини Гўзал Римдан бир

олам завқ олган сайёҳлар бу ерларга тагин келиш орзусида фавворага жон-жон деб танга ташлашади.

Бу қадимий шаҳарга кунда юз минглаб сайёҳлар қадам ранжида қилишини эсласак, фаввора ишлаб топаётган маблағ унчалар ҳам ваҳимали эмаслиги аён бўлади.

ТОМОШАБИН МАЙМУНЛАР

Нью-Йорк ҳайвонот боғидаги маймунлар кейинги вақтда кўп тўполон қиладиган бўлиб қолишди. Ҳайвонот боғи бошлиқлари ўйлаб-ўйлаб гориллар жойлашган қафасга телевизор ўрнатишди. Аввалига

маймунлар кўрсатувларнинг фарқи бормай барчасини кўраверишган бўлса, эндиликда фақат бадий фильмларни ва айниқса ҳайвонлар ҳақидаги кўрсатувларни мириқиб томоша қилишмоқда.

ЧАРХ

Одамлар, одатлар

ОВҚАТНИ ТАЁҚЧА БИЛАН ЁИШ

Овқатни таёқча билан ёиш - саломатликка фойда, деб ҳисоблашади хитой медиклари. Овқатни таёқча билан ёишда эпчиллик керак. Қўл ҳаракатлари эса киши организмдаги кўпгина мушак толалари ҳамда ўттизта асаб нуқтасига таъсир қилиб, мушак ва асаб системалари фаолиятини оширади.

Дастлаб хитойликлар "куайци" - овқат ейдиган таёқчани жуда қадим замонда қўллай бошлашган. Қадимий ҳужжатларнинг далолат беришича, овқат ейдиган таёқчалар Фарбий Хань сулоласи ҳукмронлик қилган даврда (милoddан 200 йилча олдин) пайдо бўлган. Хитойнинг қадимий аҳолиси "куайци"ни дарахт, бамбук, олтин, фил суяги, нефрит каби турли хил материаллардан тайёрлашган. Цин сулоласи ҳукмронлик даврида (1644-1911) хитой аслзодалари кумуш таёқчадан фойдаланишган. Маълумки, кумуш кучли кислотага қўшилганда қорайиб кетади, шу боисдан заҳарланишдан қўрққан кишилар овқатнинг заҳарланган ёки заҳарланмаганлигини аниқлаш мақсадида кумуш таёқчадан фойдаланишган.

Насрий масаллар

УЧАР БАЛИҚ

Сувда дуппа-дуруст сузиб юрган балиқ учишни хоҳлаб қолди. Сузгичларини ёйиб бир-икки сакраб кўрди. Гўё учгандай бўлди.

- Яшасин, биз ҳам энди бемалол учаверамиз! - деб бир сакраган эди, "шап" этиб балиқчининг қайиғига тушди.

Балиқ бўлганиндан кейин сузишингни бил-да!

ТУВАКДАГИ ГУЛЛАР

Тувакдаги гуллар деразадан оддий гулларни кўриб қолишди. Шунда ингичка, зарпечаксимон нозик-ниҳол гул шеригига деди:

- Тавба, анувларни қара, туваксиз қандай ўсишаркин-а?

Тувакдаги гуллар Замин борлигидан беҳабар эдилар.

БИЛЛУР

БИЛАН ШИША

- Иккаламизнинг ҳам кўринишимиз бир хил-ку, мунча одамлар сени азизлашмаса, - деб қолди Шиша Биллурга,

- Гап кўринишда эмас, мазмунда, - деб жавоб берди Биллур.

ТЎТИҚУШ

Тўтиқушдан сўрадилар:

- Сен нега ўз тилингни билмайсан?

- Уни менга ўргатишмаганда, - деб жавоб қилди у.

Мухтор ХУДОЙҚУЛОВ.

АВТООЛАМ

"VOLVO"

АВТОМОБИЛЛАРИНИНГ ТУФИЛИШИ

"VOLVO"нинг расман туғилган куни 1927 йил 14 апрель ҳисобланади. Ушанда биринчи автомобиль - кабриолет OV4 пайдо бўлган эди. Аммо биз бироз мозийга мурожаат қиламиз.

"Биз, Ассар Габриэльссон ва Густав Ларсон, ҳақиқатан тасдиқлаймизки, ушбу оғзаки битим 1924 йил август ойида тузилди.

1 Банд. Мен, Габриэльссон, ишлаб чиқаришга қарор қилиб, ҳамкорликда ишлаш учун муҳандис сифатида Г.Ларсонни ишга таклиф қиламан. Мен, Ларсон, таклифни қабул қиламан".

Келгусида ўз сифати ва йўловчилар учун беҳатарлик даражаси билан донги кетган автомобиль бунёдкорлари 1925 йилнинг 16

августидан мазкур битимни имзолашган эди. "VOLVO" савдо русуми номи анча танилган бўлса-да, у 1915-1919 йилларда Швецияда шарикли подшипниклар чиқариш билан шуғулланди.

Ассар Габриэльссон Россиядан тухум импорт қилувчи катта бой оилада туғилган бўлиб, дастлаб отасининг ишини давом эттирмоқчи эди. Иқтисодиёт мактабини тамомлагандан сўнг рус тилини ўрганишга киришди, аммо унинг барча режаларини юз берган инқилоб чипакка чиқарди. Россиядан озик-овқат маҳсулотларини импорт қилиш саробга айланди.

Россия учун ташвишли бу ҳодиса Швеция саноати фойдасига хизмат қилди. Габриэльссон шарикли

подшипниклар ишлаб чиқарувчи SKF фирмасининг етакчи муҳандисига айланди. Бўлажак шериклар шу ерда танишишди.

Густав Ларсон муҳандис эди. У 1911 йилда Политехника институтини тугатиб, Англиянинг "WHINT & POPPE" машинасозлик фирмасида ишлаган, шундан сўнг, 1917 йилда SKFга келган эди.

SKF Габриэльссон ва Ларсонни таништирибгина қолмади, балки уларнинг лойиҳасига 2 млн. крон сармоя ажратди. Шундай қўллаб-қувватлаш натижаси ўлароқ автомобиллар туркумини ишлаб чиқариш имконияти туғилди. Бош конструктор лавозимини бир неча йиллар Детройтда малака ошириб қайтган Жан Ж.Смит эгаллади. Швециядаги энг яхши манзарачи ва портрет мусавири Хелмер Мас-Олле дизайнерлик қилди. Мазкур мутахассисларнинг саъй-ҳаракати туфайли бўлгуси туркум автомобилларнинг 10 та прототиби (9 кабриолет ва седан) яратилди.

Дастлабки автомобиль термосифон совутгичли тўрт цилиндрли чўян двигател билан (ишчи ҳажми 1940 куб.см, қуввати 28 о.к., 2000 айл/мин) жиҳозланди. "Тўнғич" автомобилнинг синови ғалати воқеага айланди. Автомобилда орқага юрадиган учта, олдинга юрадиган битта узатма кути бор эди. Фингал фамилияли механик орқа кўприкни шошилишда тераётиби бунга йўл қўйган.

Дастлаб ишлаб чиқариш муваффақиятли кетмади. Фақат уни ишлаб чиқариш эмас, балки сотиш ҳам керак эди. Харидорларни унинг нархидан ҳам кўра Скандинавия иқлимини эътиборга олмасдан қилинган очиқ кузов кўрқитган, шекилли. Ҳатто усти ёпиқ ҳолда чиқарилган "PV4" седан русумидаги автомобиль ҳам аҳволни ўзгартирмади, кўпчилик янги корхонани лўттибоз ҳисобларди.

Аммо 1929 йилда ёш компания бундай қарашларга қаттиқ зарба берди. Мутлақо махфий равишда тубдан янги турдаги, металл кузовли седан "PV651" тайёрланди. Автомобиль қувватли рамали қайта ишланган шассига эга бўлиб, ҳар бир гилдиракка гидравлик тормоз ўрнатилганди. Мотор қуввати 550 о.к.га тенг ва ишчи ҳажми 3010 куб. см эди. Янги "юррак" бир ярим тонналик машинага 110 км/см тезликда юриш имконини берди. "VOLVO" маҳсулотига чинакам эҳтиёж туғилди ва ҳатто экспортга чиқарила бошланди. Мазкур модель шу қадар муваффақиятли чиқдики, унинг асосида турли кузовлар ўрнатилган такси ва "тез ёрдам" машиналари ишлаб чиқарила бошланди. Айнан шу автомобилдан бошлаб, "VOLVO"нинг, энг ишончли ва сифатли автомобилнинг тарихи бошланганди.

ЭНГ...

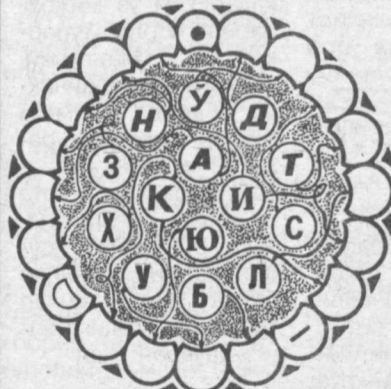
ЭНГ...

ЭНГ...

1959 йил 21 апрелда Жанубий Австралиянинг Даниэл Бэй кўрфазида Эльф Дин деган одам ўзининг 58 килолик қармоғи билан 1208 килолик акулани тугтан. Унинг бўйи 5 метру 13 сантиметрни ташкил этган. 1976 йил 26 апрелда Фарбий Австралиялик Клайв Грин эса ундан ҳам оғир оқ акулани Олбани қирғоғидан туттишга мушарраф бўлган. Бироқ унинг ови ҳақиқий деб ҳисобланмаган. Негаки, у қармоқ учига хўрак сифатида кит гўшtidан фойдаланган. Клайвнинг тутган акуласи 1537 килолик тош босган.

Сайёрамиздаги энг кенг кўча Бразилия пойтахти - Рио-де-Жанейро шаҳридадир. Узунлиги 2,4 километр келадиган бу кўчанинг эни 250 метрдир.

ЁЗИНГ ВА ЎҚИНГ

Тасвир марказидаги айланаларда берилган ҳарфларни эгри чизиклар йўналиши бўйича бўш хоналарга ёзинг. Сўнг ёзилган ҳарфларни соат мили йўналишида ўқиб жумбоқни ҳал этинг. Унда ҳикматли сўзлардан бирини билиб оласиз.

Болалар сўзлаганда

Невараси шаҳардан қишлоққа - бувисини кўргани келади. Бувиси дейди:

- Билмайман, хўроз ўлгурса нима бўлди? Уч кундан бери чақирмайди!
- Уни бураб қўйиш эсингиздан чиқмадимми, бувижон?

***

- Пастки қаватда яшайдиган бола билан ўйнашингни тўхтат. У жуда ёмон тарбия кўрган.

- Мен яхши тарбия кўрганманми?

- Ҳа.
- Унда у бола мен билан ўйнаса бўларкан.

“ЁШ

ИҚТИСОДЧИ”

Тошкент ш., Мустақиллик майдони, 2-уй.

Тел: 139-47-76.

СЎЗЛАР ЗАНЖИРИ

Шаклдаги айланаларда тўртта беш ҳарfli сўз "занжир", яъни бир-бири билан боғланган ҳолда жойлашган. Ана шу сўзлар бош ҳарфини топиб соат мили йўналишида ўқиш билан билиб олиб жумбоқни ечинг.

Фозилжон Орипов.

8-сонда эълон қилинган "ДИҚҚАТИНГИЗНИ СИНАБ КЎРИНГ" БОШҚОТИРМАСИНИНГ ЖАВОБИ
1-8, 3-6 чизмалардан квадрат, 4-5, 2-7 чизмалардан учбурчак ҳосил бўлади.

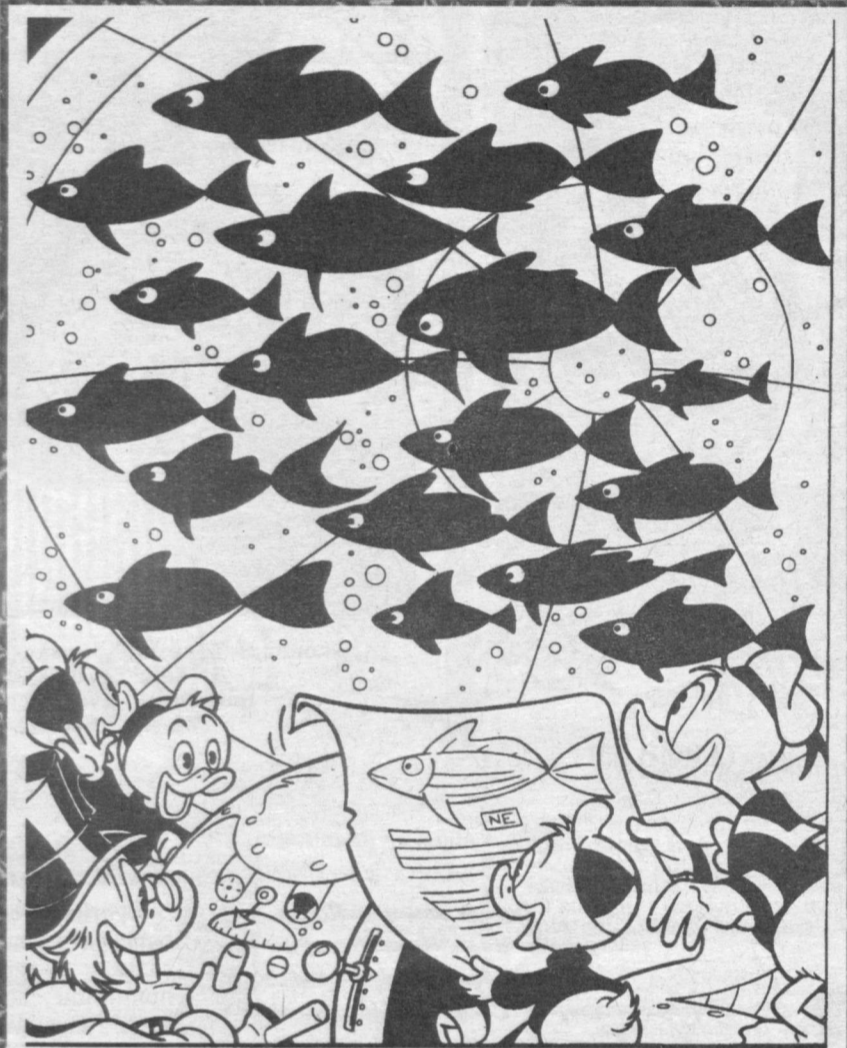

Суратлардаги беш хил фарқни топинг.

ЎЙИН МАЙДОНЧАСИ

Балиқлар орасидан Билли томоша қилаётган балиқни топинг.

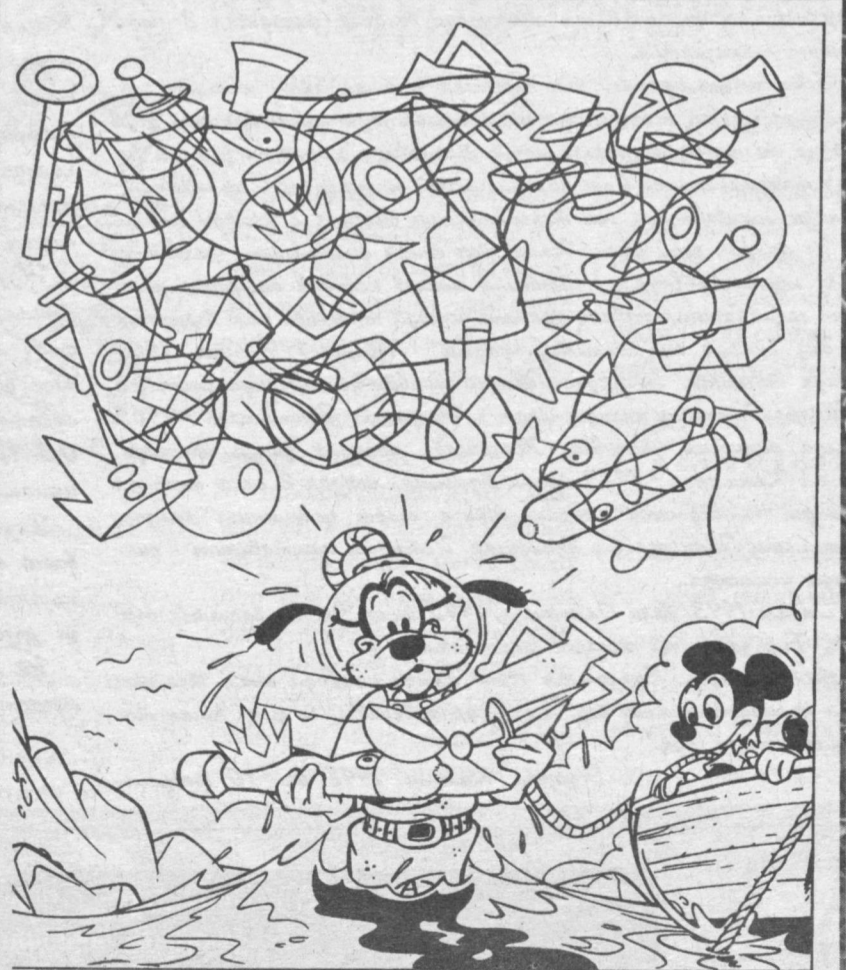

Турли хил балиқлар ва ҳар хил думлар чирилган. Балиқларнинг ҳақиқий думи қайси бири эканлигини аниқланг.

D 13985

Бу ерда қайси ҳайкалнинг "бош кийими" қайси бири эканлигини аниқланг.

Ва ниҳоят Гуфи ўзининг буюмларини топибди. Сиз ҳам уларни топа оласизми?

**МАҲСУЛОТИНГ ҲАҚИДА
БОЛАЛАРГА АЙТ,
ОЛАМГА ДОСТОН БУЛАДИ!**

**КАНЦЕЛЯРИЯ
МАҲСУЛОТЛАРИ**

КЕНГ ИМКОНИАТ ЮКОРИ
СИФАТ АРЗОН НАРХЛАР

ИНГЛИЗ ТИЛИНИ МУС-
ТАКИЛ ЎРГАНУВЧИЛАРГА

-ENGLISH

ONE TO ONE-

ЎЗБЕКИСТОН

РЕСПУБЛИКАСИ ХАЛҚ

ТАЪЛИМИ

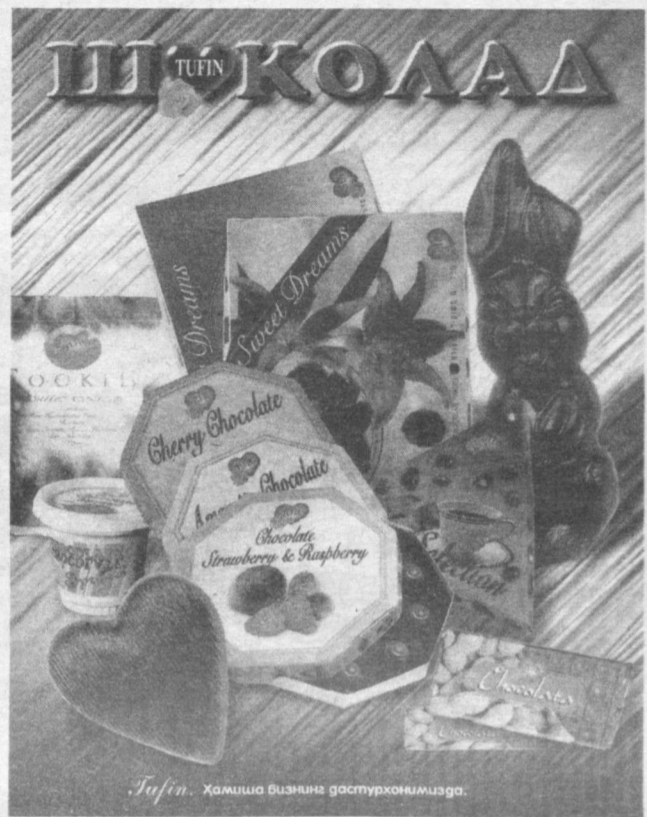
ВАЗИРЛИГИ ТАВСИЯ ЭТГАН

Т.: (3712) 144-10-25 Т./Ф:
(3712) 144-52-71

HERSHEY'S

Тел: (3712) 56-18-84, 56-70-11.
Факс: (3712) 56-31-44

Дўконлар: Тошкент, Нукус кўчаси, 20-а уй.
Тел: 56-65-92.
Наманган, Дўстлик шоҳкўч.
14-уй. "Барака-Р".

Йуриқнома

**ИШ ҚОҒОЗЛАРИ
ҚАНДАЙ ЁЗИЛАДИ?**

ТАРЖИМАИ ҲОЛ

Мен, *Ҳуснова Катюла*, 1985 йилнинг 14 августига Маҳрисабз шаҳрида, хизматчилар оиласида таваллуд топдим.

1991 йил 1 сентябрда шаҳримиздаги Истиқлол (собиқ Коммунизм) номи мактабнинг биринчи синфига ўқишга кирдим. Ўқув йилининг охирида, яъни 1992 йилнинг май ойида мактаб ўқувчилар кенгаши қарори билан иккинчи синфга ўқийдиган 2-синф синфига ўтказилдим.

Биринчи синфда таълим олаётган ҳолда акам иккинчи ҳовлимизда қўрилган иссиқхонада етиштирилган янги навли помидор ўғун шаҳар еш табиатшунослар кўрик-танловига соғирин ва диплом билан таъқдирландик. Ўша йилнинг март ойида вилоят еш шаҳматчилари мусобақасида эса тенгдошларим орасида 2-ўринни олдим.

Ўр йилдан бери акам Комилжон билан ўқийдиганимиз раҳбарлигида нўртахол (хурмо) мевасини юншаб кетмай баҳорга қаттиқ сақланадиган навини яратиш устида тажриба олиб боряпмиз.

Биз оилада беш кишимиз: دادام - *Мирзаев Ҳусбек*, 1960 йилда туғилган, муҳандис. Маҳар 4-автобус саройида ишлайди. "Мухраб" медали соҳиби. Онам - *Раззоқова Ҳамидулло* - 1965 йилда туғилган, тикувчи. Маҳрисабз модалар уйида ишлайди. Акам *Комилжон* - 1983 йилда туғилган, мекдан 2 синф юқорисида ўқийди, баландликка сакраш бўйига спорт усталигига номзод. Силлимиз *Маҳноза* биз ўқийдиган Истиқлол мактабининг 1-синфида ўқимокда.

Дадам 1993 йили Олмоқидга, 1995 йили Эронга савҳатга борган. Биз ҳам тети элларга тикмаганмиз.

Айтишларига, Бирлашган Араб амирликларида онам томокидан қариндошларимиз бор, лекин суриштириб ҳам қлар билан топишганимизга йқ.

Ҳуснова Катюла, 1998 йил 10 февраль.

Бухоро шаҳар "Мотор"

ҳиссадорлик жамаиатининг раҳбари

Ҳамидулло ака Зафаров

Бухоро шаҳридаги Султон Ҳўра номи

83-мактабнинг 8-синф ўқувчиси

Сафаров Рауфдан

АРИЗА

Мен болалигимдан бошлаб автомобил таъмирлаш ишига қизиқаман. Аввал қўйинроқ машиналарини тўзатардим. Кейин 10 ёшимда шаҳар болалар болаларида бузилиб қолган механик ва батарея билан юрадиган юзлаб машиналарни таъмирлардим. Яқинда мактабдошларим қайқандир топиб металлота олиб келган қисмларни бўйлаб қўйишга машина ясаб олдим.

70қориди айтганимдек, автомобил таъмирлашга бўлган қизиқишимни ҳисобга олиб, мени корхонамизга тиланлар ердан тиси вазифасига ишга қабул қилишимизни сўрайман. Ҳар кўни дарсдан сўнг келиб, 0,5 (ярим) иш ҳажмида илтизом билан ишлашга ваъда берилган.

Хизмат ҳақим - корхонамиз Ҳўрада воғра етмаган болалар технаини ўғун белгилаган тартибда ва ҳажмда тўланишига розиман.

Ўй манзилимиз: Бухоро шаҳри, Сардоба кўчаси, 7-уй. Телефонимиз: 5-47-09.

Сафаров Рауф,
1998 йил, 3 февраль.

Билиб олинг

Кўпгина сигнализация асбоблари инсон танасидан тараладиган ҳароратни илғаш принципи асосида ишлайди. Ўғри танасидан чиққан иссиқликни сезган сигнализация бирдан жаранглаб кетиши шундан.

***

Ҳисобларга қараганда, ҳозир ер юзида 300 миллиондан ортиқ автомобиль бор. Бу ҳар 15 кишига ўртача биттадан машина тўғри келади дегани.

Ҳар йили дунёда 30 миллиондан кўпроқ автомобиль ишлаб чиқарилмоқда.

***

Ҳар бир учиш жараёнида фазогирларнинг бўйи 5 см ўсади. Бунинг сабаби космосда ернинг тортиш кучи йўқлигидир. Ернинг тортиш кучи одам умуртқасини тортиб туришини билсангиз керак.

***

Ойна - кўпчилик ўйлаганидек, қаттиқ жисм эмас, балки куюқ суюқликдир. Фақат у ниҳоятда секин оқади. Эски ойналарнинг пастки қисми қалин бўлиши шундан.

***

Созандалар концерт вақтида сим торли чолғу асбобларини тез-тез сошлаб туришга мажбур бўладилар. Бунинг сабаби - саҳнанинг кучли ёритилишидир. Пулат симлар иссиқда тез чўзилиб кетади. Бу эса товушлар жарангига таъсир қилади.

5 дақиқа кўзгү олдида

Хушруйлигингни, кайфиятингни ва соғлигингни белгилаб турадиган нарса бу юзингни қай ҳолатдалиги. Унинг доимо майин, соғлом ва тиниқ бўлишини истасангиз юз терисини парваришлаб туришингиз керак. Бунинг учун аввал ёғли ёки қуруқ эканлигини билиб, сунгра уни қуёш нуридан, қаттиқ совуқдан, чангдан асранг. Бугунги кунда кенг реклама қилинаётган турли кремлардан билиб-билмай фойдаланманг. Парваришлаш деганда сунғий аралашмаларда тайёрланган кремларни эмас, балки табиий усул билан, сабзавотлар, қатиқ, тухум сариғи ва ҳоказолардан 6-7 дақиқага ниқоблар қилсангиз кифоя. Натижаси эса маълум. Сиз табиий гузал ва лобарсиз!

СОЧ ҲАМ ҲУСН

Куп қизларимизнинг сочлари калта, замонавий услубда турмакланган. Сочларини доимо чиройли қилиш учун ҳар хил шампунларда ювиб, электр фенда қуритишади. Темир қисқичларда кунгироқ қилишади. Лекин сочлар соғлом, қуюқ усиши учун уни доимо парваришлаб туриш кераклигини хаёлларига ҳам келтиришмайди. «Муолажалар» соч терисига зарар етказди. Фенда қуритилган соч эса куп тукиладиган булиб қолади. Оналаримиз ва бувиларимиз сочларини доимо қатикла, гуруч сувида, қиш ойларида эса қор, ёмғир сувларида ювишган. Сочлари эса доимо ялтираб, қалин булиб усган. Айрим кекса онахонларимизнинг сочлари ҳозир ҳам оппоқ булса-да соғлом ва бақувват.

Қуруқ, сийрак сочларни тез-тез совунда ювишдан тийилиш керак. Кунжут ёки бирор бир усимлик мойидан 1 чой қошиқ олиб, уни 1 чой қошиқ шампунь билан аралаштириб сочга 10-20 дақиқа суртиб, сунгра ювсангиз соч илдизлари бақувватлашади. Бош ювилгандан сунг уни 1-2 минут массаж қилсангиз қазғоқлар камаяди. Энг осони — сочни устириш! Ҳам хуснингиз — соч, ҳам соч турмаклаш, уриш уни ясатишдан қудайроқ. Шундай эмасми?

ҲУСНБУЗАР

Балогат ёшида хуснбузар тошиб кайфиятта салбий таъсир қилади. Купчилик хуснбузарни қул билан ситиб тозалашга

ҳаракат қилади. Натижада юз қизариб, хуснбузар урни йиринг йигади, бориб-бориб юзда кичик чандиқчалар пайдо булади.

Маслаҳатимизга қулоқ солинг:

1 чой қошиқ совун купингни ярим қошиқ ош тузи билан аралаштириб, юзингизга суртасиз. 7-8 дақиқадан сунг олдин иссиқ сув, кейин совуқ сув билан ювиб ташлайсиз.

Ортиқча хуснбузарлар тошмаслиги учун овқатланишга ҳам эътибор бериш керак. Ёғли овқатлар, ширинликлардан тийилиб, купроқ мева ва сабзавотлар истеъмол қилсангиз, усаётган ёш организмнигиз учун фойдалидир.

Сир эмас, бугунги усмир қизларимиз замонавий кийинишни яхши қурадилар, пардоз сирларидан бохабарлар. 9-11 синф қизларини мактабдан ташқарида (мактабда ҳам) куриб, уларнинг уқувчи эканликларига ишонгиз келмайди. Дарсликлар солинадиган папка урнига антиқа расмлар туширилган елим халталар, театр, сайл-томошаларга борганда аёллар тутадиган кичик сумкачалар ҳам булади.

Ҳамма нарсанинг уз урни, вақти, меъёри бор. Мактабда уқувчилигини билдириб турадиган либос, куча-қуйда эса уша узига ёққан кийим кийишса ёмон булмасди. Бугун мактабга кийган кийим эртага дугонанинг туғилган кунига ёки бул-

маса меҳмонга ҳам кийиб борилса, уша қизнинг дил-фаросати қандай эканлигини яққол курсатади-

СИЗНИНГ ГЎЗАЛЛИГИНГИЗ—СОДДАЛИГИНГИЗДА

да! Яна бир нарса, қизларимиз пардозга уч булишган. Юзлари, қош-қузларига мос келса-келмаса турли буюқларни суртиб гуё замонавий гузал қизга айланиб қолишгандек сезишади узларини. Афсуски, бунинг акси булиб чиқади.

Қизлар, сингиллар! Ешликнинг узи ҳар қандай пардозу буюқдан минг марта зиёда. Сизнинг гузаллигингиз уша бегубор, солда, самимий кузларингиздан, ни-

Маслаҳат

гоҳларингиздан сезилиб туради. Сиз булса уни сунғийлаштириб аксини қиласиз.

Тугри, қизлар доимо узларига қараб, озода, ораста юришлари керак. Бу дегани фақат қимматбаҳо хилма-хил кийимлар кийиб, буюқлар суртиб эмас. Буни тугри тушунишингизни истардик. Сиз кийимларингизни доимо (айниқса ич кийимларини) тоза тутинг. Кучалик, уйлик либосларингизни фарқлаб кийишга одатлангиз. Синтетик матолардан тикилган куйлақларингизни эса тез-тез ювиб туринг.

Ibn Sino O'g'itlari

Sabzi
... Zotiljam ba davomli yotalga foyda qiladi... Hazmi qiyin, murabbosining hazmi esa engildir.

... Sabzi, ayniqsa, yovvoyi sabzi ichak og'riqlarini bosadi. Qattiq siydirdi, hususan yovviyi sabzi, ayniqsa, uning urug'i, yaprogi ham shu ta'sirlarni qiladi.

Turp
... Uning eng kuchli narsasi urug'i. Pishirilganining oziqligi ko'proq.

... Uning qaynatilgani eski yotalga... Foyda qiladi...
Ovqatdan keyin eyilsa, ichni yum-

shatadi va ovqatni o'tqazadi...

Sirka bilan aralashtirilgan urug'i qattiq qustiradi...

... [Turpning] bargi va bargning suvi jigardagi tiqilmalarni ochadi va sariq kasalligini yo'qatadi... Urig'i esa qorindagi elni tarqatadi, ovqatning chiqishini osonlashtiradi, ishtahani oshiradi, va jigar og'rig'ini qoldiradi.

Rayhon
... Uni kuyganga qo'yib bog'lanadi... Bosh og'rig'iga juda foydalidir. U miyadagi tiqilmalarni ochadi.

... Uning qovurilgan urug'ini gul yog'i va sovuq suv bilan aralashtirib cho'zilma ich ketishda ichirladi.

«—Назира қизим, чой олиб кел!»

— Чой, чой, намунча куп чой ичади булар», — деб хонтахта устига дук этиб тарвуздай чойнакни куйган Назирани танидингизми? Ҳа баракалла! Юзингизга табассум ҳам югурди, шундайми? Назира «Суюнчи» филмининг қахрамони. Кино-кино билан-ку, лекин ҳаётда ҳам шундай Назиралар йуқ эмас.

Ўзбек хонадонларида меҳмон келса (келмаса ҳам) дастурхонга нондан кейин албатта чой келтирилади.

ЧОЙ ДАМЛАШНИ БИЛАСИЗМИ?

Чойнинг қаердан келиб чиққанлиги ва энг сифатли чой албатта Ҳиндистон ва Цейлон мамлакатлариники эканлигини, унинг шифобахш хусусиятларини яхши билсангиз керак. Маромига етказиб дамланган чой асабни тинчлантиради, кишига хузур бағишлайди. Нарибери, ранги чиқмай, иссиқ утмай дамлангани эмас.

Чиройли, хушбуй чой дамлаш учун авваламбор чойнакни иссиқ сувда 1-2 марта чайиб бир чой қошиқда қуруқ чой солиб, устидан шақирлаб қайнаб турган сув қуюйсиз. Дамланган чойни иссиқроқ нарса билан бир неча дақиқа ураб қуйсангиз, чой етилади. Дастурхонга олиб боришдан олдин узингиз пиёлага қуйиб унинг қандай дамланганлигини биллиб олсангиз меҳмон олдида уялиб қолмайсиз. Буви ва ойижонларингиз ургатишган булса керак, албатта, лекин яна бир марта эшитиб қуйсангиз зарар қилмайди. Чой қуюётганда пиёланинг бир четидан, се-

кин шамасини уйнатиб юбормай, тулдирмасдан қуйишга одатлангиз.

Куп хонадонларда эрта-лабки нонуштага оқ чой, ширчой тайёрланади. Буни купроқ оналаримиз уддалашади. Энди сизлар ҳам урганиб олишингиз мумкин.

Оқчойни тайёрлаш учун 2,5 л. сут, 2 чой қошиқ қуруқ чой, ярим чой қошиқ туз керак булади. Сариеғ хоҳишга қараб солинади. Сирли идишда ярим литрча сувни қайнатиб, унга қуруқ чой соламингиз. Чой чиққанидан сунг сутни қушиб 8-10 дақиқа қайнатилди. Қайнаш охирида озгина туз солинади. Тайёр оқ чой пиёлаларга қуйилиб устига сариеғ солиб, дастурхонга тортилади.

Саҳифани Маҳмуда ХАЙДАРОВА тайёрлади

БОБУР МИРЗО НЕЧАНЧИ ЙИЛДА ТУФИЛГАН?

Luqma

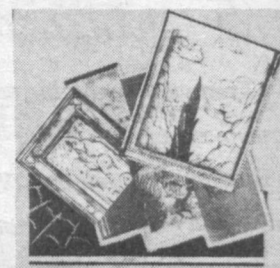
Агар айрим катта ёшдаги болаларнинг эсида булса, 1983 йили шавкатли бобомиз Захриддин Муҳаммад Бобурнинг 500 йиллик таваллуд тўйи тантанали нишонланган эди. Сунг, ордан куп утмай, жаҳонгир Бобур Мирзога қарши Шуро ҳукумати мафкурачиларининг ялпи «салб юриши» бошланиб кетди. Тантаналар арафасида вақтли матбуотда шох ва шоирнинг муборак исми масаласида қизгин баҳс-мунозаралар авж олганини ҳам биламиз. Ушанда «Бобир эмас, БОБУР!» номли мақола эълон қилиниб, хурматли олимларимиздан биттаси масалага нуқта қўйганди. Маълум бўлишича, «Бобур» —

йулбарс деган маънони англатар экан. «Бобир» деган атоқли от эса араб имлосини нотўғри ўқиш натижасида илмий истеъмолга кириб кетган экан.

Бу йил Бобур Мирзо 515 ёшга туладилар. Биз ўқувчилар улуг бобомизнинг улмас асари бўлмиш «Бобурнома»ни қайта-қайта мутулаа қиламиз. Қайта мутулаа жараёнида эса кунглимизда иштибоҳ уйғоняпти. Хусусан, 1989 йили «Юлдузча» (ҳозирги «Чулпон») нашриётида чоп этилган «Бобурнома»нинг бешинчи саҳифасида: «Тангри таолонинг инояти билан ва ҳазрати он Сарвари коинотнинг шафоати билан ва чаҳорёри бо-сафоларнинг ҳиммати билан

сешанба куни рамазон ойининг бешиди тарих саккиз юз туқсон туққузуда Фарғона вилоятида ун икки ёшга подшоҳ бўлдум», дейилади. Уша саҳифанинг остида эса «бу ҳозирги йил ҳисобида 1493 йилга тўғри келади», деб изоҳ берилди. Бобур Мирзонинг ўзлари «ун икки ёшга»ман дейдилар. Демак, ул зотнинг таваллуд санаси ҳам 1481 йил бўлиши керак. Агар унинг подшоҳ бўлгани ҳақиқатан ҳам «ҳозирги йил ҳисобида 1493 йилга тўғри келса», ё милодий йил билан ҳижрий йил уртасидаги тавофут нотўғри ҳисобланган, ёки Мирзонинг ўзлари фаромушхотирлик оқибатида ёшларини катта қилиб курсатади-

лар. Бизнингча, Бобур Мирзо асло янглишмайдилар. Чунки, ҳижрий йил ҳисобида 909 йил воқеалари тўғрисида ҳикоя бошланган чоғларида ҳам: «Йигирма уч ёшнинг ибтидосида юзумга устара қўйдум», деб алоҳида таъкидлайдилар. Ҳижрий 909 йил, милодий санага ўгирилса, 1503—1504 йилларга тўғри келади. Мирзонинг таваллудини яна 1483 йилдан белгилайдиган бўлсак, 23 ёшда эмас, балки 21 ёшга қадам қўйган пайтлари илк бора устарада соқол олган бўлиб чиқадилар. Шу уринда ҳақли савол туғилади: наҳот, Бобур Мирзо 23 ёшга етгунча соқол-муйловини олмай юрган бўлсалар?! Ахир, ҳозирги ёшлар 17-18 яшар пайтидаёқ соқол-муйловларини қиртишлай

бошлайдилар-ку!

Хуллас, биз муштарийлар хурматли олимларимиздан Бобур Мирзонинг туғилган йили масаласига ҳам аниқлик киритиб беришларини илтимос қиламиз. Закий олимларимизнинг жавобини газетамизнинг келгуси сониди мамнуният билан эълон этажамиз.

ПОСБОНЧА

СЕШАНБА, 10 феврал

10.30 Адабиёт.
11.00 Инглиз тили.
11.30 Ўзбекистон тарихи.
12.00 Олам ва одам.
12.20 «Беодоб бола» мультфильм.
18.10 «Қузғу». Усмирлар учун тележурнал.
Курсатувда катталарнинг болалик даврдаги ажойиб ҳодисалари эсланади. «Қақилдоқ» саҳифасида ноёб таланга эга бўлган болалар ҳақида лавҳа намойиш этилади, шунингдек, болалар юборган хабарлар эълон қилинади.
20.10 Оқшом эртаклари
ЎзТВ — 2 дастур
18.05 Даракчи
18.15 «Ёрилтош» мульттўшлам.
18.35 «Еввойи ҳайвонот олами»
19.55 Сехрли улка ҳақида ҳикоя. Британия.
ЎзТВ — 4 дастур
18.50 «Мульттомоша».
19.55 «Сен ҳақингда ва сен учун».

ЧОРШАНБА, 11 феврал

ЎзТВ — 1 дастур

11.00 «Алифбо сабоқлари»
11.30 Умумий биология.
18.10 «Гулгунчалар».
20.10 Оқшом эртаклари
ЎзТВ — 2 дастур
18.15 Жаҳон халқларининг эртаклари.
ЎзТВ — 4 дастур
18.50 Мульттомоша.

ПАЙШАНБА, 12 феврал

9.05 «Устоз» телеочерк.
10.30 «Тасвирий санъат».
11.00 «Янги алифбони урганамиз».
11.30 Математика.
18.10 «Яшил орол сири» мультфильм.
18.20 «Шу Ватанга бордир ме-

ОЙНАИ ЖАҲОН — БОЛАЛАРГА

Азиз ўқувчилар! Бу ҳафта тарихий воқеалар, шонли саналарга жуда бой. Уларнинг айримлари билан сизларни таништириб утамиз.

Тошкент ва Американинг Сиэтл шаҳарларида дустана муносабат урнатилди.

50 йил муқаддам Тошкент киностудиясининг маҳсулоти «Навойи» бадий фильми экранга чиқди. Бу фильм давлат мукофотида сазовор булган.

55 йил муқаддам Ўзбекистон Фанлар Академиясининг Абу Райҳон Беруний номли шарқшунослик институти ташкил топган.

Ўзбек шоири Туроб Тула ҳаёт булганларида 80 ёшга тулар эдилар.

120 йил муқаддам ўзбек кинооператори Худойберган Девоннов туғилган эди.

Бу йил шоир Фурқат 140 ёшга тулади. 560 йил муқаддам Шарқнинг атоқли шоирлари-

дан бири Хусайн Бойқаро туғилган эди.

1025 йил муқаддам Урта Осиёнинг энциклопедик олими, мунажжим, математик, мутафаккир Беруний — Абу Райҳон Муҳаммад ибн Аҳмад туғилган.

1130 йил муқаддам Урта аср шарқининг машҳур энциклопедисти, файласуфи Абу Наср Форобий туғилган.

1215 йил муқаддам буюк энциклопедист олим Муҳаммад Ибн Мусо ал-Хоразмий туғилди.

14 феврал — 515 йил муқаддам сиёсий ва давлат арбоби, шоир Захриддин Муҳаммад Бобур туғилган.

16 феврал — Тошкент ҳақимлар малакасини ошириш олийгоҳи ташкил топганига 65 йил тулади.

10 феврал — атоқли немис шоири, драматург, театр арбо-

би Бертольд Брехт туғилганига 100 йил тулади.

11 февраль Эроннинг миллий байрами — инқилоб куни.

12 феврал — Француз карикатурачиси Жан Эффель туғилганига 90 йил тулади.

13 феврал — таниқли француз ёзувчиси Жорж Симеко туғилганига 95 йил тулади.

Ушбу саналар ҳақида «Тонг юлдузи» ва Ўзбекистон телевидениеси «Болалар» муҳарририятининг қатор курсатувларида қизиқарли маълумотлар берилди. Айрим махсус саналарга бағишлаб курсатувлар тайёрланади.

Бу ҳафта давомида сизларга қуйидаги курсатувларни тавсия этамиз.

Марҳамат, томоша қилинг!

Тоҳир МУЛЛАБОЕВ,

Ўзбекистон телевидениеси

«Болалар» Бош

муҳарририятининг булим

бошлиғи

«Меҳробдан чаён»ни кўраяписизми?

Абдулла Қодирийнинг машҳур «Утган кунлар», «Меҳробдан чаён» номли асарлари ҳақида жуда куп эшитгандим, бироқ ҳали ўқишга улгурмовдим. TV-1-канали орқали намойиш этилаётган «Меҳробдан чаён» асари асосида саҳналаштирилган видеофильмни кўриб, бу романи барибир топиб ўқишга аҳд қилдим. Видеофильмни фақатгина катталар

эмас, балки тенгдошларимиз ҳам қизиқиб кўраётган бўлсалар ажаб эмас. Чунки, унда халқимизнинг утмиши, тарихимиз, узбекона урф-одатлар-у, муомала маданияти, она тилимизнинг жарангдорлиги... барча-барчаси жуда чиройли уз ифодасини топган.

Айниқса, Анвар ролини ижро этаётган актёр Ислоҳжон Абдуманноповнинг маҳорати бар-

чамизни узига ром этди. Бувижонимни «Сизлар ҳам худди шу Мирзодек, одобли, андишали йигит бўлишингларни қураин, илойим», — деб ҳавас қилишларини курсангиз эди...

Барча тенгдошларимни ана шу видеофильмни қуришларини хоҳлардим.

Жаҳонгир НЕЪМАТОВ,

Узун туманидаги 3-урта

мактабнинг

7-синф ўқувчиси

Ўз ТВ 4 дастур

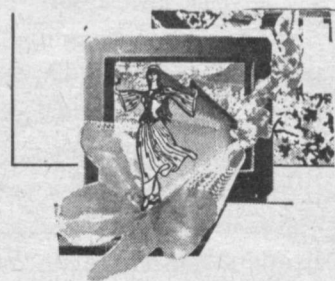
18.45 Мульттомоша

20.35 «Она»

ЖУМА, 13 феврал

9.40 Болалар учун «Малоҳат дарсхонаси».

10.30 Физика.

нинг керагим».

20.10 Оқшом эртаклари

ЎзТВ — 2 дастур.

18.05 Даракчи.

18815 «Эркатой» — Болалар учун дастур.

18.55 Буш утирма.

11.00 Немис тили.

11.30 Информатика ва ҳисоблаш техникаси.

12.55 Рақс, рақс, рақс

18.10 «Уйқусалтанати» мультфильм.

20.10 Оқшом эртаклари.

21.00 «Иқтисод алифбоси».

ЎзТВ — 2 дастур

18.15 Бугуннинг боласи.

ЎзТВ — 4 дастур

18.45 Мульттомоша.

ШАНБА, 14 феврал

10.05 «Сени Ватан кутади».

18.00 «Мульттолам».

18.20 «Болаларга бахшида умр» Ёдгора Зиёмухамедова.

19.50 Оқшом эртаклари

ЎзТВ — 2 дастур

9.00 «Бугуннинг боласи»

13.45 «Джони Квест саргузаштлари» мультфильм.

18.05 «Даракчи».

18.15 «Боланинг тили»

18.30 «Сув остига саёҳат».

ЎзТВ — 4 дастур

10.30 «Шанба эртаги».

18.45 «Мульттомоша».

20.45 «Биргаликда қўйлайлик».

ЯКШАНБА, 15 феврал

8.25 «Камалак». Болалар учун кинодастур.

20.00 «Ватанимга Ҳизмат қиламан».

11.00 Болалар учун. «Сехрли созим»

11.35 «Маҳалламиз болалари».

13.55 «Болалигим-пошполим-гим». Болалар учун видеоканал.

18.00 «Омад юлдузи» телевизион уйин.

ЎзТВ — 4 дастур

9.55 Якшанба эртаги.

16.20 Мультэкран.

18.45 Мульттомоша.

Яқинда қишлоғимга бордим. Отам, онам, ака-укаларим қабрларини зиёрат қилиб, бир томонида Сирдарё, иккинчи томонида олисдан баланд қорли тоғлар қуринган, болалигим утган жонажон қишлоғимнинг Буюк ишак йули ёқасидаги ям-яшил майсазорларида бир зум дам олиб утирганимда отамнинг айтган бир ҳикматли сўзи едимга тушди. Отам бизни мактаб ешига етганимизда ёнига утказиб бундай деган эди:

Мактаб жаннатдир,
Кони ҳикматдир,
Келинг, болалар,
Билим олинглар.

Бу сўзларни эшитганимга етмиш йилдан ортиқ бўлди. У қалбим турида сунмас учқундай порлаб туради. Шу сўзларни эсламану, босиб утган ҳаёт йулимга бир назар ташлайман. Аввало, ота-онам хотирамга келади. Сунг менга устоз бўлган акам Аширмат кунглимдан утади ва ниҳоят кичик иниларим, сингилларим «бизни унутманг» дегандай дил кузгусида намоён бўлишади.

Мени мактабга дадам эмас, ҳа, уша акам Аширмат 1923 йилда олиб борган. Дадам «мактаб жаннатдир» дегани билан узи саводсиз. Лекин дадам давр узгаришини зийраклик билан кузатиб, замон сенга боқмаса сен замонга боқ зайлида иш қурарди. Қишлоғимизда янги мактаблар пайдо бўлди. Бундай мактаблар бошқа жойларда ҳам очилиб, уларда асосан уғил болалар уқий бошладилар. Мен ҳам акам билан бирга шундай янги мактабга қатнай бошладим.

Онам буз лахтак матодан халта тикиб, ичига бир ҳовуч туршак солиб: «Энди сен мулло бўласан», деди. Халтанинг ипини елкамга илиб акам орқасидан биринчи бор мактабга борганимни ва онамнинг фотиҳа сўзларини ҳамон эсламан. Акамнинг ёнида утириб, қаламни илк бор қўлимга беухшов ушлаганим ҳамон едимда.

Дадамнинг отасидан қолган бир парча ери бор эди. Тоғдан келган сувни аввал биз еримизга олардик. Уша тоғ суви йулида ариқ қазилиб, уни «Янгиарик» деб шу оби ҳаёт манбаидан фойдаланиб, экин етиштирардик. Экиннимиз ҳар хил эди. Еримизнинг кўп қисмини маккажухори, оқ жухори, мош, ловия, қовун, тарвуз, сабзи, пиёз экинлари эгалларди. Оқ жухоридан онамиз қишда қатиқлик гужа ошини яхшилаб тайёрларди. Уни ичиб мактабга борардик. Мактабдан қайтганимиздан кейин ҳам зиёфатимиз ана шу таом эди. Қовун, тарвумиз ҳам зўр буларди. Қовуннинг асл ширалигини уша болалигимда еганман. Асалдай уткир ширали бўлиб, панжамизга тегса бармоқларимиз бир-бирига чиппа епишиб қоларди. Унақа катта тарвузни мана неча ун йилларки ҳеч қаерда қурмайман. Ҳа, сандиқдай баҳайбат тарвузни тойчоқ қилиб, устига утирсак оёғимиз ерга тегмасди. Катта бўлгани

Азиз болажонларим, кўп йиллар бурун мен ҳам сизлардай эдим. Энди бобо булиб, неварам ва эвараларим мендан болалик йилларим қандай утганлигини сўрайдилар. Уларнинг сўрови мени олис утмишнинг машаққатли йулларини эслашга етаклади, қўлимга қалам олишга ундади. Болаликда кўп воқеалар бошимдан кечган, уларнинг айримларини сизларга ҳикоя қилмоқчиман.

билан жуда ширин буларди. Энди унақа қовун, тарвузлар йўқ. Ҳаммасига кимёвий ўғитлар сабабчи, ерни қақшатиб, қақшоқ қилиб қўйди. Биров бир катта қовун ёки тарвузни олиб суйсангиз ичидан оппоқ шур чиқади.

Уша вақтларда далаларнинг

Вақтида сув ичмай, барглари сулиб, натижада ривож пазасайиб, ҳосили нимжон бўлган экинларни қурганман. Шундай экинларнинг эгалари сувга зуровон бўлганларга қарши жангга кутарилганлар.

Уша вақтларда сув тошлоқ ерлардан оқиб утарди. Ҳар жой, ҳар жойларда икки, уч қулоч

йирокда.

Ҳар нарсанинг меъёри бор оламда,

Нафс балоси жонга хавфли ҳар дамда.

Энди у бағриқаро кенг дала-

НАЗАРМАТ

фаизи булакча эди. Ранг-баранг экинлар кузни қамаштирарди. Ловия ва жухори экинларимизнинг ичи қирғовул ва беданаларнинг суюкли жойи эди. Тузоқ қўйиб қирғовул, беданаларни тутганимиз ҳеч едимдан чиқмайди. Энди пахтазорга айланган. Қирғовул, бедананинг уруғи ҳам топилмайди. Шунақа замон. Табиат гузаллигини узимиз билиб, билмай уз қўлларимиз билан ердан аста-секин юлиб ташлаётимиз.

СУВНИ ЕҚАЛАБ КУРГАНЛАРИМ

Далага кучиб борганимизда иссиқ ёз кунлари чумилишни яхши қурардим. Сув еқалаб, ариқ еқалаб, чуқур жойларига калла ташлаб, мазза қилиб чумилардик. Лекин деҳқонлар, миробларнинг сув учун баҳслашиб, жанжаллашганиларини куриб хайрон булардим.

Янгиарикдан бошқа деҳқонлар ҳам сув оларди. Баъзан сув таллашиб, деҳқонларнинг жанжаллашганини қурганман. Ёз чилласида офтоб роса қиздириб, иссиқ қирқ даражадан ошиб кетганда нафақат ҳайвонот олами, балки паррандаю наботот дунёси ҳам сувга интилади.

БЎШ ЎТИРМА

Савол—Жавоб

—Асалари қандай қилиб гингиллаган овоз чиқаради?

Асаларининг овоз чиқарадиган махсус аъзоси йўқ. Одатда, у учгандагина овоз чиқаради. Асалари учганда қанотларини секундига бир неча юз марта қоқди ва шунда гингиллаган овоз чиқади.

***

—Қуёш атрофида кундузи тезроқ айланамизми ёки кечаси?

—Кечаси. Чунки, бу пайтда қуёшдан қараганда узокроқда буламиз.

келадиган кичик саёз қўлмаклар, пайдо бўлиб, жазирама ёз кунлари беданадай келадиган бағри қаро қушлар баҳорикор ерлардан, галлазорлардан галлашиб учиб келишарди, ва пастилаб уша тошлоқ қўлмаклар атрофига қунишиб, донни кўп еганидан, роса чанқашиб, ҳаддан зиёд сув ичиб, узларини кутара олмай қолишарди. Ёнига яқинлашсангиз қанотларини ёзиб, учишга ҳаракат қилишарди. Лекин парвозга холи келмай нарига йўрғалаб тухтаб қолишарди. Бу беҳол, бечора қушларнинг сойга келиш вақтларини билган тайёрга айёр овчилар паналаб, утлар орасига жойлашиб олиб, уларни осонгина отиб, ушлашиб олишарди.

Сув — ҳаёт манбаи деганлари рост гап эканлигини ушанда билганмиз. Сув деб ҳаётдан ажраган уша қушларга бизлар болалик чоғларимиздаёқ ачинардик. Чунки улар қирлардан тудаллашиб, чиройли учиб келишарди, сой тошлари орасида яйрашиб, бир-бирларини қувлашиб, сув ичишарди. Овчилар отган қушлар тошлар орасида қонга беланиб, қанотларини ёзиб, улиб ётарди. Уша ёшликда қурганларим, бу бешафқат ҳолат дардли дил сатрларида ҳам қолган:

Бағриқаро олислардан келдингми?

Қирлар ошиб сой томонга елдингми?

Роса чанқаб мунча кўп сув ичмасанг,

Ҳаддан ортиқ тўйиб жондан кечмасанг,

Жигилдонинг донга тулик, лоҳассан,

Учолмасдан лапанглайсан қирғокда,

Овчи куриб ушлар сени тош,

хасдан,

Кутар балки полапонинг

ларда қуринмайди. Далалар гузал табиат қушларидан маҳрум бўлиб қолмоқдалар. Уларнинг урнига майна деб аталган очопат қушлар пайдо бўлган. Олчаю гилосларни, нохоту жухориларни бутунлай паққос ютиб юборишади. Узи тенги ва узидан йирик қушларни қувиб кенг майдонларда якка ҳоким бўлишга томоқ қиради. Ҳар нарсанда шундай узгариш... Қизиқ дунё...

У вақтларда деҳқончилик оғир иш эди. Мол-ҳоли бўлмаган кишиларга экин етиштириш ҳаддан зиёд машаққатли, заҳматли эди. Оғир меҳнат талаб қиларди. Якка хужалик эдик. Мол-ҳолимиз йўқ эди. Пахта етиштириб, давлатдан пул олиб, кийим-кечак қилишга ота-онами уйлаб бир таночча ерга пахта экиб, кузда ҳосилини йиғиб олардик. Эрта баҳорда дадам чигитни ерга қадлаб кетмон билан экканини билман. У юмшатиладиган ер юзидан кетмон билан бир энлик юмшок, бурейлоқ тупроқни аста оларди, биз эса икки-учта чигит донасини ташлардик. Дадам ерга тушган чигит устига кетмон билан тупроқ ташлаб борарди. Чигит тез

ДИҚҚАТ, ДИҚҚАТ, ДИҚҚАТ!

Келгуси сонда «Буш утирма» саҳифаси эълон қилинади. «Буш утирма» й билимдонлигини курсатган куқонлик Дурдона хорижда ишланган велосипед минганидан, Дилшод ва Баҳромлар футбол тупи олганидан хабарингиз бор. Энди голибларни бундан ҳам қимматбахо совғалар кутмоқда. Топагон ва билагон болалар! Газетамизнинг келгуси сонини излаб топинг.

орада униб чиқарди. Уни чин барг чиқарганда икки уч қулоч бўлганда яғана қилиб, кузгача парваришлардик. Гуза етилиб, чаноқлар очилиб, жилмайиб турганда битта қолдирмай йиғиштириб олардик.

Болалигимизда қишлоқда экинга ишлатиладиган техника борлигини билмас эдик. Жамоа хужаликларини тузишга ҳаракат бошланган йиллари қишлоғимизда узинорар темир машиналар пайдо бўлди. У ҳам булса битта трактор, уни қишлоқ четидоғи ерни ҳайдашга олиб келилганда хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг бутун қишлоқ аҳли томошага чиқишди. Трактор гуриллаб ер ҳайдашга тушди. Уни бошқарган киши оламда муъжиза яратаётгандай ҳайдаётган ер атрофини давра қилиб ураб кузатаётган тумонат одамларга гурур қувонч билан жилмайиб қарарди.

Дадам тракторни томоша қилиб, бизларни қўлимиздан ушлаб, «бу биринчи қалдирғоч» дедию, далага олиб кетди. Чунки далада бизларни экин кутарди. Уйдан уроқларни олдик. Бугдой, арпа, мош, шунингдек, ут-уланлар уроқ билан урилари. Мош егилиб қолганда уришга тушардик. Ешлигимда уроқни қайроқ тош билан чархлаб, экинларни уриб олишга дадамга ёрдам берганларимни эсласам, ажойиб таассуротлар кунглимни қоплайди. Мен буларни ёзишдан мақсадим, ҳозирги болаларга ёшлигим қандай утганлигини айтишдир. Чунки болаликда қурган, урганган, ризки рўз учун машаққатли кураш тарзи кейинги ҳаёт йулларида эзгу ниёт, ирода омилига айланаркан. Ҳа, қуш уясида қурганини қилади, деганлари бежиз эмас экан. Меҳнат билан суяги қотган деган гапда маъно кўп экан.

Бизнинг болалигимизда уйинчоқлар йўқ эди. Лекин биз рақиб дарвозасига туп киритмай қўймасди.

Акам мактаб интернатда ҳам туп тепиб юрганлигини айтдим. у қишлоғимиздаги мактабда уқиб юрган даврларида ҳам катта копток тепарди. Онамнинг қул «Зингер» машинасидан қолган қийқимларни йиғиб, туплаб, онамга ялиниб, уни бир думалоқ халтачага солиб копток қилиб тикиб беришини сурарди. Онам ҳам болалик-пошполик деб, уша қийқимлардан муштдек келадиган копток тикиб берарди. Уйимиз орқасида катта куча утарди. Ана шу катта кучада мактабдан қайтгач, копток тепиш бошланарди. Уйин кўпинча жанжалга айланарди. Чунки акам рақиб дарвозасини тугри ҳам, ногугри ҳам нишонга олиб, узининг усталлигини намойиш қиларди. Бир куни бир узи учта рақиб билан ёқаллашиб, уларни йиғитган. Уларнинг бири аламдан темир ручкаси билан акамнинг лабига урган, ериб юборган. Бу тиртиқ тузалгану, лабда унинг билинар билинмас чандиғи қолган. Ҳа, акам жисмонан бақувват, узидан катта болалар билан ҳам басма-бас келадиган чайир бола эди.

Давоми бор

ҒУНЧАЛАР КЎЗ ОЧМОҚДА

Ҳазрати инсон

Умринг дарёсини оқизма
 бекор,
 Бекорга кетмасин ҳар кунинг,
 ҳар он.
 Узга киприклардан тукилмоққа
 ёш
 Йул қуйма ҳеч қачон ҳазрати
 инсон.
 Фароғатли ҳаёт кечирмоқ учун,
 Покиза қалбингни этма
 ҳокисор.
 Ҳаётинг боғида кукариб
 турган
 Гуллардан таралсин узгача
 иффор.
 Томирингда оқсин қон билан
 бирга,
 Дилингни ёритиб нурли бир
 зие.
 Сенинг бир умрлик
 изланишингдан
 Токи лаззат топсин бу
 тилсиз дунё.
 Ирода ТУРАЕВА

Бағдод туман Болалар ва ўсмирлар уйи қошида «Ёш қаламкашлар» тугараги ташкил этилган, унга 30 га яқин ёш ижодкорлар бирлашган. Улар тугарак машғулотида бадиий ижод сирларини, мурғак қалбни безовта қилаётган фикрларни бадиий жанрлар орқали ифодалашни ўрганаётган тенгдошларингиздир. Бу тугаракни шоир ва мураббий Вали АҲМАДЖОН бошқаради. Ёш ижодкорларнинг шеърлари ҳар ойда бир марта «Хумо» деворий газетасида ёритиб борилади, лавҳа ва ҳикоялари эса бошқа сонларида...

Қуйида «Хумо»нинг ёш шоирлари билан таништирувчи сўнги сонини ўқийсиз.

Бўлди-ку, роса чатоқ.
 Омон қурққандай булди,
 Гердайишди улар зап.
 Кутилмаган муштни еб,
 Қочдилар-ку, «Вой-вой»лаб.
 Бокс тугарагининг
 Омон эди аъзоси,
 Билмай икки «зуравон»
 Олди шундай жазосин.

Лазизбек ТЕШАБОВ

Жанжалкаш

Мана Одил, танишинг
 У сиз билан мактабдош.
 Балки яхши биларсиз,
 Ҳар жанжалда удир бош.
 Пальтосининг тугмасин,
 Узук, синик - соғи йук.
 Илай деса қозикқа,
 Ҳатто илгич, боғи йук.

СИНОВ

Сухроб синовдан чиқди,
 Лаби-лунжи осилиб.
 Узгарганди у жуда
 Шухлиги ҳам босилиб.
 Уртоқлари дув келиб,
 Уни бирдан урашди.
 Нима олдинг иккими,
 Ё учми? — деб сурашди.
 Сухроб деди: — Муаллим,
 Мени ёмон куради.
 Шунинг учун у мендан
 Билмаганим суради.

Нилуфар ҲАСАНОВА

Аразчи Шарик

Итим бор номи Шарик,
 Семизмас жуда ориқ.
 Қийнасам «гинг» демайди.
 Сунг нон берсам емайди.
 Аразлама деб уни,
 Хуп чақирсам қарамас.
 Жаҳлим чиқиб турганда,
 Бир тепкимга ярамас.

Шерзод УСМОНОВ

Онажоним

Сахийликда бағри осмон,
 Гардсиз қалби билмас
 нуқсон.

Бу оламда улуғ инсон —
 Онажоним сиз узингиз.
 Ширинсухан ҳам беозор,
 Сахий дили мисли баҳор.
 Кенг борлиқни этган
 гулзор —

Меҳрибоним сиз узингиз.
 Бошим силаб дардим олган,
 Тунлар уйқулардан қолган
 Юрагимга илҳом солган —
 Жонажоним сиз узингиз.

Ажойиб жазо

Алижоннинг Олапар,
 Деган бир шух ити бор.
 Бу итнинг гавғосидан,
 Уйдагилар куп безор.
 Олапарнинг жазосин,
 Бериш керак экан-да.
 Уйлай-уйлай чорасин,
 Топдим ун кун деганда.

Алижон дер: — Дадажон,
 Жазосин бериб куйдим.
 Косадаги сутини,
 Қолдирмай ичиб куйдим...

Обиджон ДЕҲҚОНОВ

Бўри

Мен буриман-буриман,
 Ҳайвонларнинг зуриман.
 Ширин хаёл сураман,
 Қуённи хуш кураман.
 Келиб қолса шер тоға,
 «Ука, мен ҳам шерик», дер.
 Дарров рози булмасам,
 Узимни ҳам тутиб ер.

Бекмурод ПИРНАЗАРОВ

Мақтанчоқлар жазоси

Йулда кетарди Омон,
 Секин уйлари томон.
 Бирдан йулини тусди,
 Али, Вали зуравон.
 Иккисин уйи эди,
 «Узларини курсатмоқ».
 Кутилмаганда бу иш,

Дилбар кеча

Дилбар кеча, дилрабо кеча
 Ярқирайди жаннатий
 боғлар.
 Юлдузларга бурканган
 кеча,
 Ошиқ булур осмонга
 тоғлар.
 Ойдин кеча — бир ором
 кеча,
 Ҳар лаҳзага бағишлар
 чирой.
 Ажиб тунга бой булган
 кеча,
 Кукда сузар ун тўрт кунлик
 ой.

Боғда

Қуёш нурларига тобланиб
 минг бор,
 Кузни қамаштирар сархил
 мевалар.
 Олтин куз бағрида
 товланиб ял-ял,

Барғлар орасида беҳи
 муралар.
 Элёр ЭҲСОНОВ

Тоғлар

Баҳор келиб безанар улкам,
 Тонгда кулиб чиқади қуёш.
 Шундай шодон қувноқ
 кунларда,
 Лекин тоғлар қилади куз
 ёш.
 Севинади бугун табиат.
 Қушлар бошлар қувноқ
 кулгусин.
 Балки инсон қалбидай
 нозик,
 Сингдиrolмас
 тоғлар туйғусин.
 Чўққиларда булса ҳамки,
 қор
 Юраги-ку булсада бир тош.
 У ҳам севинч куз ёш
 қиларкан,
 Меҳрибони чиққанда —
 қуёш.

ТОНГ ЮЛДУЗИ Муассислар:

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
 ДАВЛАТ МАТБУОТ КҰМИТАСИ
 ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
 ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИ,
 «СОҒЛОМ АВЛОД УЧУН»
 ХАЛҚАРО ҲАЙРИЯ ЖАМҒАРМАСИ

Бош муҳаррир: Умида АБДУАЗИМОВА

ТАХРИР ХАЙЪАТИ:
 Муртазо СУЛТОНОВ,
 Жаббор РАЗОҚОВ, Гулнора
 ЙУЛДОШЕВА, Хотам АБДУ-
 РАЙМОВ, Инқилоб ЮСУП-
 ВА, Дадахон ЕҚУБОВ,
 Миршоҳид МИРҲАМИДОВ,
 Суянатилла ҚУЗИЕВ, Феруза
 ОДИЛОВА.

«ЁШ ИҚТИСОДЧИ» ИЛОВАСИНИ ТАЙЁРЛАГАНЛАР:

Музаффар ПИРМАТОВ,
 Равшан ҚАМБАРОВ
 Навбатчи:
 Маҳлиё МИРСОАТОВА

IBM компютерида терилди ва
 саҳифаланди. Офсет усулида
 босилди. Ҳажми 1 босма табоқ
 Буюртма — Г-0901.
 39.983 нусхала босилди.
 Қоғоз бичими — А-3.
 Босишга тошшириш вақти 19.00
 Тошширилди — 18.30.
 Навбатчи: Х. АХМЕДОВА

• Руйхатдан ўтиш тартиби
 № 000137
 • Манзилимиз: 700083,
 Ташкент шаҳри,
 Матбуотчилар кучаси,
 32-уй.
 • Нашр курсаткичи: № 64563
 • Телефон:
 • 1-33-44-25
 • 1-36-57-91
 • 1-36-54-21

